

NAIXEMENT

Publicació de la Federació Catalana de Pessebristes • Número 3 • Desembre 2012

Naixement. Número 3, desembre 2012

Publicació de la Federació Catalana de Pessebristes

Dipòsit legal: B-45.695-2010

Edita: Federació Catalana de Pessebristes

Carrer dels Lledó, 11, 2n - 08002 Barcelona

e-mail: catpessebres@gmail.cat - www.pessebrescat.cat

Direcció de la revista: Andreu Coll i Antich

Equip editorial: Josep Porta, Núria Garcia, Carles Tarragó, Antoni Garí,
Julià Arjona, Albert Català, Francesc Villegas, Marcel·lí Pol.

Disseny, maquetació i impressió: Impremta Falcó, Sant Pere de Ribes

Imatge de la portada: Miquel Tusquellas i Tarragó

Prohibida la reproducció total o parcial de qualsevol article i/o fotografies sense el permís exprés de la Federació Catalana de Pessebristes.

Amb el suport de:

**Generalitat
de Catalunya**

NAIXEMENT

Publicació de la Federació Catalana de Pessebristes • Número 3 • Desembre 2012

Sumari

- 4 Editorial**
Federació Catalana de Pessebristes
- 5 150 anys de pessebrisme associatiu a Catalunya. 100 anys de diorama**
Xavier Trias
- 6 Tinc un tresor**
Jordi Capella
- 8 Celebrem 150 anys, mirant al futur**
Antoni Garí
- 14 Ramon Amadeu i els seus mífics pessebres**
Joan Yeguas i Gassó
- 16 Antoni Moliné i Sibil. Pessebrista innovador, dioramista i figurista**
Rafael G. Villena
- 18 Aquell Nadal tan nevat de 1962**
Pere Baltà i Llopart
- 20 Els Nadals assetjats**
Comissariat de la Commemoració de 1714
- 22 Els diorames de la família Mateu-Quintana i els seus artífexs Joan Torner i Martí Castells**
Inés Padrosa Gorgot
- 27 Pessebre**
Josep Maria Ballarín i Monset
- 28 El misteri de Nadal**
Glòria Jara i Albertí
- 32 Cal Parlar de l'Associacionisme a l'entorn de la pràctica pessebrística?**
Antoni Carné
- 33 Hi ha molts motius en Comú**
Josep Rafecas i Jané
- 33 Pessebre, pastorets, "caga tió", reis...**
La Roda
- 34 Pessebres i Pastorets... olor de Nadal**
Josep M de Ramon i Blasco
- 35 Els pessebres de casa nostra**
David Roy i Comas
- 35 Inquietud Internacionalitzadora**
Martí Ferrer i Bosch
- 36 Més de 150 Anys enrere**
Associació Catalana de Puntaires
- 36 Art popular, cultura i país**
Josep Viana
- 37 Noticiari pessebrístic**

Editorial

Federació Catalana de Pessebristes

Quan s'acosten els dies més importants de l'any per totes les persones que es dediquen a fer reviure una de les tradicions més populars arrelades a casa nostra, els pessebristes estem d'enhorabona ja que és el moment de donar a conèixer les nostres petites obres, fetes amb tota la voluntat i il·lusió perquè tots en poguem gaudir durant les festes de Nadal

Des de la Federació Catalana de Pessebristes estem feliços de poder-vos oferir el tercer exemplar de la nostra revista "Naixement", ja que malgrat les dificultats actuals per tirar endavant alguns projectes, és amb l'ajuda de tots vosaltres que ens encoratgeu a seguir endavant.

Aquest any, és un any especial per tots nosaltres, ja que el passat dia 26 de novembre vàrem encetar els actes dels **"150 Anys de Pessebrisme Associatiu"** al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona. També podem disfrutar de l'exposició internacional: **"Pessebres al Món"**, *Cultura - Art - Tradició* que s'ha inaugurat a l'espai de La Seca de Barcelona en ple barri de la Ribera, molt a prop de Santa Maria del Mar. L'exposició vol ser també un homenatge a la figura d'Antoni Moliné a qui s'atribueix l'origen de l'Escola de Barcelona, reconeguda arreu.

L'acte central de la commemoració és el **Simposi Internacional de Pessebrisme** que es farà a Sitges del 19 al 21 d'abril de 2013, amb la participació de pessebristes vinguts de diferents països del món.

Aquí doncs la nostra presentació, que volem acompanyar-la amb els nostres millors desitjos de Pau i Amor per a tots.

Bon Nadal i feliç any 2013 ♦

150 anys de pessebrisme associatiu a Catalunya 100 anys de diorama

Xavier Trias
Alcalde de Barcelona

Desembre 2012

A l'època de la globalització, les tradicions pròpies més sentides són les que perduren. Una d'elles és la del pessebre, que es continua fent a nombroses llars i que mantenen ben viva entitats, associacions i escoles barcelonines. Un indicatiu que la tradició de fer el pessebre és més viva que mai és el fet que la molsa, el suro, les figuretes de fang... continuen sent un dels principals elements de la històrica i concorreguda Fira de Santa Llúcia.

La tradició de fer el pessebre expressa l'autèntic missatge del Nadal. Fer-lo suposa fomentar valors com la creativitat, la paciència, la tenacitat, el reciclatge i el treball en equip. Uns valors molt importants per a la nostra societat i que cal preservar.

L'any 2013 es commemoren els 150 anys de l'Associació de Pessebristes de Barcelona, que va crear-se el 1863. Els actes s'inicien aquest 2012, coincidint amb el centenari de la invenció a Catalunya de la tècnica del diorama. Una tècnica que ha estat molt conreada i que ha dut el nom de la nostra ciutat a molts indrets del món, ja que és coneguda com a Escola Barcelona.

Us convido a participar dels nombrosos actes que, amb motiu dels 150 anys de l'Associació de Pessebristes de Barcelona, s'han organitzat arreu de la ciutat: pessebres, exposicions, el concurs de pessebres entre les escoles i entre els casals de gent gran... Actes que posen de manifest que Barcelona és una ciutat pessebrista i que la seva tradició és ben arrelada a Catalunya. ♦

Tinc un tresor

Jordi Capella

President de l'Associació de Pessebristes de Barcelona

Tinc un tresor, sí, tinc un tresor a les mans, el vaig trobar fa uns dies fent neteja a les golfes de casa, és una caixeta de fusta, de les dels cigars que fumava el meu avi, de seguida l'he reconegut, i a dins he trobat cinc figuretes de pessebre de quan als nadals de la meva infantesa fèiem ell i jo el pessebre, bé, ell el feia i jo mirava meravellat la traça que tenia per fer les muntanyes, a mi em deixava fer el riu amb paper que llavors en dèiem "de plata" i amagar el caganer.

Aquestes figuretes m'han portat molts records, un ase de color gris perla que li falta una pota, tota la pota no, perquè encara l'hi queda l'ànima de filferro; a banda i banda de l'esquena aquest ase transporta uns feixos de llenya fets amb uns branquillons lligats amb un fil amb diverses voltes i que deu representar una corda. La següent figura és un dimoni, porta una mena de vestit de Superman, vermell amb una cal-

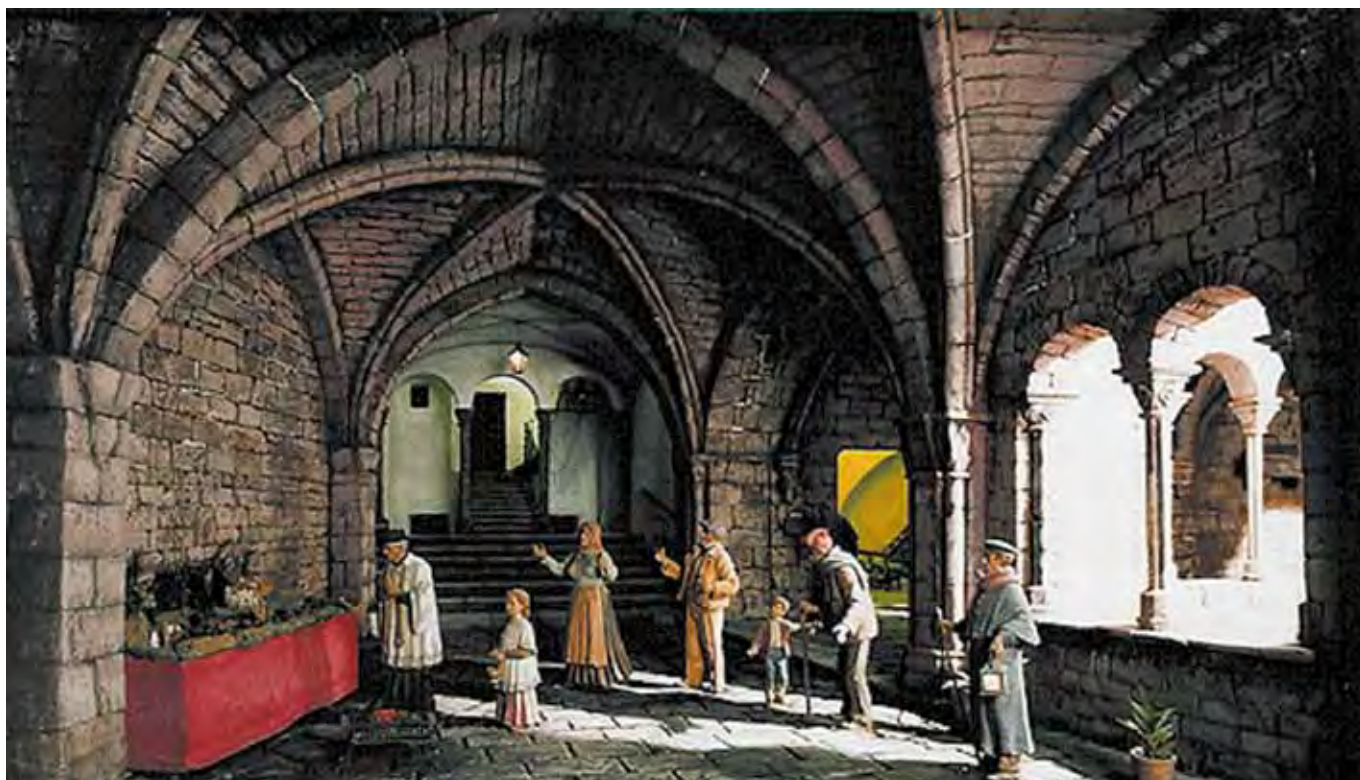
ça negra i una capa negra per fora i vermella per dintre, duu barba i unes banyetes platejades i a la mà porta una forca. La tercera figura és un capellà, un mossèn amb sotana negra botonada fins als peus i amb un estrany barret també negre. Ric perquè el capellà té bons colors a la cara i fa panxeta. La quarta figura és un caganer. Està en actitud sedent com s'escau a la comesa, i porta barretina. Les mans les té al costat per tal que les calces no li caiguin avall, i de la boca li surt una llarga cigarreta que xucla amb fruïció, perquè una cosa no treu l'altra. El caganer va en mànigues de camisa i amb la mà esquerra, a més de les calces, aguanta un paper de diari que possiblement farà el seu ús al cap de poca estona. I el darrer personatge és la dona que renta, està de genolls a terra, amb un cistell ple de roba al costat i a les mans té un altre tros de roba en actitud d'estar-la fregant.

El meu avi feia uns pessebres molt bonics (és clar que jo l'ajudava) i m'imagino que devia haver-ne après a fer veient aquells pessebres entranyables que feien tota una colla de pessebristes amb tanta afició, que van decidir aplegar-se per fundar ara fa 150 anys el que avui és l'Associació de Pessebristes de Barcelona i que, qui ho diria, avui, tinc la sort i l'orgull de presidir. Tot va començar amb 22 entusiastes pes-

sebristes, amb en Salvador Bordas com a primer president, en Joan Bastinos editor, Oriol Mestres arquitecte, Domènec Talarn escultor, Miquel Tusquellas, etc.

A Catalunya, el món del pessebre ha tingut un abast important com a fenomen cultural i gaudeix d'una excepcional riquesa de símbols i significats. La projecció cultural del pessebre es manifesta en la literatura, en la música, en el teatre i en les arts plàstiques. La força de la tradició pessebrística radica precisament en la seva caducitat. El pessebre es

La Benedicció del Pessebre d'Agustí Termens (2000)

destrueix després del compliment de la seva missió. Per això cada Nadal una renovada il·lusió ens fa veure el pessebre com una original naixença. Cada Nadal retrobem i retrobo al Nen Jesús en una menjadora entre el bou i la mula, amb la mateixa il·lusió i tendresa d'una infantesa a la qual no volem renunciar.

Però la força de la tradició pessebrística també deu la seva continuïtat a

les associacions de pessebristes que, com la de Barcelona, han tingut el poder unificador d'un gran abast i han fet entre tots possible la Federació Catalana de Pessebristes que aglutina tot el nostre món, no sols a Catalunya, sinó que ens ajuda a projectar-nos també en l'àmbit universal. Una Federació de la que tots formem part i és responsabilitat de tots aportar idees i col·laborar a portar-les a terme.

Ens hem de preocupar de difondre el pessebre a cada una de les nostres ciutats i pobles, procurant que cada vegada sigui a més llars, a més escoles, a més entitats, a més esglésies, perquè el pessebre porta resplendor al nostre món i fa que cada any, davant del pessebre, ens sentim una mica criatures i uns homes de bona voluntat.

Bon Nadal i bon pessebre ♦

Celebrem 150 Anys, mirant al futur

Antoni Garí

Membre de la Federació Catalana de Pessebristes

Celebrar cent cinquanta anys, no és res baladí, que unes persones es reunixin per realitzar una tasca, és el més normal, però que varies generacions seguides s'agrupin, fins a 150 anys, ja és més difícil. La pervivència en el temps, amb moments dolços, difícils i a vegades dramàtics, diu molt de la gent que ha fet possible aquesta llarga pervivència.

Fou al començament del romanticisme que el pessebre, donà pas al pessebre anual. Això feu aparèixer la necessitat d'una producció de figures i complements, fent sorgir artesans que venien aquests elements. L'altra necessitat fou aconseguir una tècnica manual per a poder obtenir bons efectes, i potenciar la pròpia autoestima, això és el que és el pessebrista.

En la nova etapa, neix el pessebre visitable, que en les cases benestants llueixen en el seu esplendor, també botiguers per reclam, el poble anava a veure aquests pessebres, no hi havia altres distraccions i omplia els dies de festa, les visites eren de Nadal a Reis, era un mitjà de relació amb amics

i familiars. Coincideix amb l'aparició de grans mestres, Mayans, Amadeu, Talarn, Campeny, Masdeu, Teixidor, Marsé, però també d'anònims, que han omplert els pessebres de gairebé totes les cases catalanes.

La primera notícia de l'associació de Barcelona és la del Diario de Barcelona a 9 de Febrer del 1862, el títol **Fundación de una Sociedad de Pesebristas a imitación de otra anterior**, "*Uno de estos días ha habido una reunión de aficionados a Belenes, la cual ha tenido por objeto constituir una especie de sociedad, entre cuyas bases iguales o parecidas a las que ya existían antiguamente, es notable la de que todos y cada uno de sus miembros se obligan a poner de manifiesto cada año el respectivo Belén; que los días de iluminación*

serán distintos teniendo particular cuidado en que estén repartidos en los diferentes días de la semana y que cada uno destinará una noche exclusiva para los asociados, quienes podrán hacer en el acto todas cuantas observaciones o censuras tengan por conveniente acerca de la distribución de los belenes, a fin de que vayan adquiriendo cada año mayor gusto y novedad."

La segona referència, amb data 17 de novembre de 1863, relata **La Sociedad de Aficionados a los Belenes, da normas artísticas**. "*Anteayer celebraron una reunión los aficionados a Belenes de esta capital, con objeto de ponerse de acuerdo acerca del modo de construir aquellos artísticamente. Parece que para ello acordaron ciertas bases que servirán mucho para que se presenten con la debida propiedad.*"

A l'any següent diu que els estatuts estan fets, es titula **Estatutos de la Sociedad de Pesebristas** "*He-mos visto los estatutos por que se rige la sociedad de pesebristas de esta capital. Por*

Fugida a Egipte Diorama de l'epoca Autor Miquel Tusquellas

su primer artículo todos los pesebristas asociados contraen la obligación de hacer Belén y iluminarlo, al menos seis noches, desde el día 26 de diciembre al dos de febrero, a menos de haber sobrevenido alguna desgracia de familia que lo impida. Los demás artículos contienen obligaciones y privilegios de Pesebristas. El tribunal de clasificación se titula "Tribunal de la gaita", y su Presidente el Gaita 1º. Termina el cuaderno de dichos estatutos con las prescripciones que deben tener presentes los Pesebristas para que el Belén produzca el golpe de vista artístico que desea el autor. 9 de Enero de 1864."

Aquestes notícies, diuen, que l'any 1862 es reuneixen per fer una associació a semblança d'una anterior, que el 1863 feren uns estatuts que a nou de gener del 1864 ja estaven escrits. Aquests estatuts són datats el 15 de Març de 1863, en ells 23 articles i 13 prescripcions de com fer un pessebre, per la seva importància i valor històric, seguidament les transcripció íntegrament:

ALS PESSEBRISTES ASSOCIATS DE BARCELONA Presentis i Futurs

- **Article 1** Tots els pessebristes associats contrauen l'obligació de fer Pessebre i il·luminar-lo*, al menys, sis nits, des del dia 26 de desembre fins al dos de febrer de cada any, al menys d'haver sobre vingut alguna desgràcia de família que ho impedeixi. *Llavors els pessebres s'il·luminaven amb llums de petroli o d'oli, i era necessari una cura especial, no podien il·luminar-los sempre, i ho feien sols els dies visitables.

- **Article 2** La Societat reunida en Junta General al lloc designat pel senyor President, fixarà el vespre que deurà il·luminar-lo cada pessebrista, únicament i exclusiva pels associats.

- **Article 3** Tots els pessebristes associats tindran l'obligació d'assistir a la reunió que se celebri a la llar del pessebrista el dia designat. Sols estaran exceptuats d'aquesta obligació els que tinguin il·luminat llur pessebre, o que desgràcies de família impossibilitin l'assistència.

- **Article 4** Qualsevol pessebrista que vagi a visitar un Pessebre, tindrà preferència sobre les persones que esperin torn.

- **Article 5** Aquesta prerrogativa que l'article anterior concedeix als pessebristes, caducarà o no tindrà efecte si el pessebrista visitant va acompanyat de més de dues persones.

- **Article 6** Cap pessebrista associat té obligació de proveir-se de bitllet* per a visitar els pessebres de llurs consocis. *Eren pessebres molt visitats i es formaven cues. Per evitar-les, els pessebristes repartien a les amistats uns bitllets d'invitació en què es determinava el nombre de persones que era vàlid, i el dia.

- **Article 7** Després de passada l'època dels pessebres, ço és, des del dia 2 fins al 8 de febrer, es reunirà Junta General en el lloc que designi el senyor President, qui mitjançant dotze o tot els més setze rals de billó, que pagarà cada associat, els obsequiarà amb un lleuger refresc, i farà una ressenya del que hagi ocorregut, o se l'hi acudeixi en aquells moments.

- **Article 8** En dita Junta General s'acordarà el dia que els senyors

associats sortiran al camp per a celebrar un dinar camperol, pagant individualment la quantitat que acordi les dues terceres parts dels vots presents.

- **Article 9** La comissió que es cuidarà del dinar, la designarà la Junta General, que parla l'article 7.

- **Article 10** El mes d'octubre de cada any, es convocarà per la mesa Junta general dels senyors pessebristes, per acordar el convenient sobre la construcció dels pessebres, i per a tenir un coneixement exacte del nombre d'ells, procedint-se en la mateixa Junta al nomenament de President i Secretari, que són els qui constitueixen la mesa, els quals rebran el nomenament del "Suprem tribunal de la Gaita" per a que puguin fer constar l'alt càrrec que se'ls confia.

- **Article 11** Els pessebristes que no facin pessebre, pagaran penyora de quaranta rals i seran considerats igual que si l'haguessin fet, i assenyalaran dia per a què els pessebristes vagin a casa seva per a veure, almenys el naixement. Si no es fes aquesta segona obligació es pagarà altra penyora de 40 rals

- **Article 12** Els fons procedents de les penyores es destinaran a la compra de bitllets de loteria o rifa que s'acordi en Junta General. Cas d'obtenir premi, es repartirà el 80% entre tots els associats, i el 20% restant es lliurarà per la presidència al Patronat dels pobres.

- **Article 13** En la Junta que celebri l'Associació de pessebristes s'exclou tota discussió i polèmica sobre qüestions religioses i polítiques.

- **Article 14** A les reunions que tinguin els pessebristes no s'admet

cap joc de cartes, ni de daus, ni d'atzar, ni molt menys dels prohibits en bona societat.

- **Article 15** El pessebrista que tingui mal humor en alguna de les reunions que se celebri, pagarà una penyora de sis rals de billó, i si reincideix, se l'hi ensenyarà el camí de la porta, encarregant-li se'n vagi a la llar seva. I si fos l'amo de la llar on tingui lloc la Junta, buscaran el camí de la porta tots els assistents a la reunió.

- **Article 16** Si el senyor President observés alguna extravagància ridícula o de mal gust en algun pessebre, manarà es corregeixi, i deurà ésser obeït, sota penyora de deu rals de billó, per cada vegada que es repeteixi el mandat.

- **Article 17** Tota extravagància ridícula o de mal gust que es posi en algun pessebre, podrà ésser denunciada al President per qualsevol dels associats, ja sigui de paraula o per escrit.

- **Article 18** Per a ésser admès a l'Associació de Pessebristes són necessaris els requisits següents:

- 1 Que el candidat hagi complert 25 anys.
- 2 Proposició per escrit, signada per tres socis, la qual proposició, per conducte del President es passarà al "Suprem tribunal de la Gaita", el qual nomenarà una comissió per a que vagi oficialment a visitar el pessebre del candidat.
- 3 Informe favorable del "Suprem tribunal de la Gaita"
- 4 El President cridarà el candidat i l'assabentarà dels deures que contrau amb els associats, al qual efecte l'hi manifestarà els Estatuts i Prescripcions que els acompanyen.

5 Si el candidat persisteix en l'alt honor de formar part de l'Associació rebrà un diploma signat pel President i Secretari, i intervingut pel molt honorable senyor Gaita Primer, pagant el nou soci, per drets del títol, dos rals de billó que es destinaran al consignat en l'article 12.

- **Article 19** Seran expulsats de la Societat de Pessebristes, els que infligeixin els articles 13 i 14, els qui estiguin tres anys seguits sense construir pessebre, encara que exposin el naixement, segons el previngut en l'article 14, i finalment, aquells rebels i durs de cor que desobeeixen les amonestacions del "Suprem tribunal de la Gaita", o de les ordres que emanin del molt honorable Sr. Gaita Primer.

- **Article 20** Si arribés es cas (Deu no ho permeti), de què tingués d'ésser expulsat de l'Associació algun dels seus individus, tots els associats portaran dol per espai de tres dies.

- **Article 21** El dol consistirà en una agulla de pit de cap negre, clavada a la part interior de l'armilla.

- **Article 22** Si durant aquets tres dies fos sorprès algun associat sense portar aquesta mostra d'intim sentiment, se l'hi exigirà una penyora de quatre rals, que es destinaran segons el consignat en l'article 12. Aquesta penyora es duplicarà o triplicarà, si fossin dues, tres, o mes vegades les que fos sorprès l'individu sense el senyal de dol previngut.

- **Article 23** La Societat concedirà jubilacions als socis que ho sol·licitin si les causes que s'al·leguin, en concepte de la Societat, són suficients per a disposar semblant privilegi.

- **Article 24** Per al bon règim dels pessebristes es consignen les següents PRESCRIPCIONS, que cal tinguin en compte els senyors pessebristes en fer llurs pessebres.

1 El principal d'un pessebre és el paisatge.

2 Contribueixen al bon efecte del paisatge: el cel, el color, les muntanyes, la il·luminació, l'arbrat, i per últim, les figures i les caixes.

3 En el paisatge deu buscar-se possibilitat, naturalitat i contrast d'uns termes amb altres. Les muntanyes, que es vegin allunyades de l'horitzó. El color de les muntanyes contribuirà al bon efecte sobretot si es fa de manera que indiqui estar il·luminades pel sol, que al temps que aclareix uns punts en deixa d'altres mes o menys foscos. Les ombres ben enteses, en tot paisatge, tenen gran importància, renaixen els punts il·luminats i allunyen els termes, enganyant la vista de l'observador. Tindrà un mal efecte conservar un mateix to de color, ja que la natura presenta diferents tons en una extensió quelcom ampla, que és el que es tracta d'imitar.

4 L'arbrat exigeix certa cura. N'hi ha prou amb que es posin arbres en primer i segon terme per el bon efecte del conjunt.

5 Les figures contribueixen a què un pessebre es presenti complet. Sense elles el país seria trist i no tindria terme de comparació. Serà sempre de bon efecte que les figures no tinguin més de tres quarts de pam. Amb figures grans, els grans cims semblarien munta-

nyetes i, aquestes munts de terra, els rius torrents i les coves forats.

- 6 Les cases grans no es deuen posar, per que fan petit l'espai i priven la composició i desenrotllament d'un bon paisatge.
- 7 Pel naixement és preferible una cova a un edifici. La veritat històrica aconsella el primer, i el pessebrista deu preferir-la, per que la cova cada any pot canviar-se i no és feta per una tercera persona.
- 8 Per bo que sigui un paisatge no produirà bon efecte si el cel no és ben pintat. Es recomana als pessebristes que no vulguin estalviar uns quants diners necessaris per a tenir un celatge amb propietat.
- 9 La il·luminació d'un pessebre és altra de les parts més impor-

tants. Si en primer terme és bo posar poca llum, no passa lo mateix en el segon i menys en el tercer, augmentant la llum en l'horitzó. És a dir, la llum va creixent per graus a mida que s'aparta del que mira, i va apropant-se a l'horitzó.

- 10 Els llums ben enlaire produeixen gran efecte en primer terme, per que il·luminin el conjunt. Però sempre deuen ésser més potents pel costat en que es considera que hi ha el sol il·luminant l'espai.
- 11 Tot pessebrista deu recordar-se que quan es contempla la natura, el fons del paisatge sempre es veu a l'altura de la vista, quan arriba a l'horitzó. Fins el mar i tot puja al nivell de la vista si es mira des del cim d'una muntanya, per alta que sigui.

12 Fa un bon efecte començar un paisatge a poca alçada i baixar-lo o pujar-lo, segons sigui la composició que s'adopti, però sempre l'horitzó deu estar al nivell de la vista.

13 Com a llei general, pot establir-se que no deuen buscar-se efectes que no siguin naturals, sempre la veritat. Hi ha coses que faran riure a un nen, però que desmereixen d'un pessebre formal fet per un pessebrista, i aqueixes coses fins els poden desacreditar. El pessebre deu fer-se de manera que tingui l'aprovació d'un bon paisatgista, així com d'una persona sentada de bona societat, i que el mateix pugui ésser ensenyat a una senyoreta que a un sacerdot.

A Barcelona, 15 de març de 1863.

Foto Fundadors Segona epoca any 1924

Entre els socis d'aquesta *sociedad* hi havia representants de tots els estaments socials. Salvador Bordas, primer president, era galoner d'or, Joan Bastinos era editor, Josep Oriol Mestres era arquitecte, artistes com Joan Roig, Domènec Talarn, Miquel Tusquelles, Antoni Bou era mosso de cafè o Josep Sentias cobrador de les cadires de l'església de Sant Just i Pastor. Altres socis foren Narcís Anglada, Ramon Boada, Pere Roca, Josep Mestres, Antoni Mestres, Juli Casañes, Albert Esteve, Domènec Estreicher, Constantí Grau, Joan Serra, Ramón Serra, Joan Surroca, Joan Urgell, i Joan Vila.

Aquestes notícies, donen a entendre que els pessebristes es reunien per quedar en quins dies podien veure els pessebres i confeccionar una llista d'ells.

Encara existia el 23 de febrer de 1876, quan una notícia del diari, explica que ***La Sociedad de Pessebristas intenta vigorizar la tradición***, *Los pessebristas de esta capital han celebrado una reunión en la qual han acordado que cada uno de los socios esponga belén en las fiestas de Navidad de este año, a fin de ver si se reanima, una costumbre que se halla en completo decaimiento.*

L'última nota trobada és del 6 de gener del 1878, al diari de Barcelona, ***Relación de belenes expuestos al público. Grupo de figuras de tamaño natural llamado La noche de Navidad de Amadeu.*** *Entre los belenes que se expondrán desde hoy en varias casas figuran los de la sociedad de Pesebristas de D. Do-*

mingo Talarn e hijos, en la plaza de Sta Ana, nº4, tienda que se iluminará los martes jueves i sábados; el de D. Juan Pedro Roig, c/Baños Nuevos nº7, piso 3º, los martes i viernes; el de d. Jose Oriol Mestres, en la c/ Cortes o Gran Via, nº302, principal, los lunes y viernes; el de D. Antonio Bastinos, c/Baños Nuevos, nº1, piso 4º, los lunes i viernes, el de D. Narciso Anglada, c/Mercaders tienda, los sábados i domingos. D. Ramón Boada, individuo también de la misma sociedad, presenta este año en su casa, c/la Palma de San Justo, 12, un recomendable grupo de figuras de tamaño natural, conocido con el nombre de "La Nit de Nadal de l'Amadeu" en la que se aplaude la actitud de la Sagrada Familia i de los pastores que adoran al niño Jesús. Tambien exhibe su Belén el señor Montells en la calle de Trafalgar. El paisaje es un trabajo recomendable, hecho sobre un plano de Palestina. El señor Teixidor en la calle de San Simplicí del Regomir, tiene un Belén de igual clase, y por el mismo estilo es el de las monjas de Gracia

Aquí entren uns anys foscos, però també en resten notícies. En l'edició de la Vanguardia del 19 de febrer del 1893, pàg 4, parla de la mort del Dr. Joan Bastinos que diu: *era un home laboriós, hàbil, molt de la seva casa, de caràcter franc, correcte en el vestir i més encara en el seu tracte. Com quasi tots els homes del seu temps, havia estat milicià nacional, i complaent-se en recordar-lo com un ressò de la seva joventut, la bona edat de l'home, i que passa tan de pressa a despit de*

quants esforços es fa per retindre-la. Havia estat també pessebrista, i no menys que president de l'associació dels que temps enrere es dedicaven a fer pessebres. Una costum molt barcelonesa que s'ha perdut. En vísperes de Nadal cada pessebrista arreglava el seu pessebre, desplegant en aquesta tasca més o menys intel·ligència i gust artístic. La família d'algun pessebrista conserva encara les figures modelades per el famós escultor Amadeu; algun altre les adquirir dels germans Vallmitjana, quan abans de cultivar l'escultura que tanta glòria hauria de valer-lis, essent molt joves encara, es dedicaven a confeccionar figures per a pessebres.

L'emulació entre els pessebristes era gran; però sense que mai arribés a alterar la bona amistat que es professaven. Generalment abans de procedir a l'exhibició dels seus pessebres, es reunien per a celebrar lo que ells en deien ***"La Neulada"***, una festa cordial, en la qual les neules i el bon vi feien el gasto. I encara, durant l'any, solien fer algunes excursions, anticipant-se en certa manera a la feina a que es dediquen actualment las associacions excursionistes.

Això ja ha passat: les figures dels pessebres jeuen arraconades, des de que la nostre ciutat s'ha anat entonant, adquirint un nou gir les costums, abans tant senzilles i patriarcal. I els pessebristes, un rere l'altre van desapareixent. Al enterro del señor Bastinos ja sols assistí un d'ells. Diguem com el poeta Col·lell: — ¡Tots se'n van!

D'aquest article se n'extreuen diferents apunts, que anys abans, havia deixat de funcionar, que feia altres actes a més dels pessebres durant tot l'any, que la confecció de la llista dels pessebres visitables, era una gran festa entre ells, se l'hi deia "la Neulada", que la societat era una reunió d'amics, molt difícil entrar-hi, i per això condemnada a finir. En paraules d'en Miquel Tusquelles, la Sociedad es constituí en una època que dominava l'humor i la gatzara. Foren 26 socis, tot i tenir prohibit i multat deixar de construir pessebres, mai es presentaren tots, tampoc actuà el tribunal de la Gaita (Junta Directiva), perquè ja hi hagué desavinences el primer any. Era lògic que no durés.

Després d'uns trenta anys, es troben a casa del Sr. Tusquelles, per veure el seu pessebre, Josep Miró, Joan Turell i Antoni Moliné, l'amfitrió va ensenyar una fotografia de l'Antigua Sociedad del que era l'únic supervivent i que era una llàstima que es perdés, i que l'hi agradaria veure una altra abans de morir. El 27 de gener del 1921 a l'Acadèmia de la Joventut Catòlica al carrer baix de Sant Pere, 5, van reunir-se els Srs. Miquel Tusquelles, Pere Carol, Joan Turell, Joan Tarn, Rnd. Josep Ribas, Libori Iglesias, Manuel Fuster, Josep Miró, Antoni Moliné, Adolf Sidro (Centro Liberal del Pueblo Nuevo), Josep Fornés, Joan Bisa, Pere Queralto (Centre Excursionista els Blaus), Alfons Cruells, Mn. Andreu España i Antoni Perez.

El Sr. Cruells lliurà els antics estatuts, que no es creu adaptats a la llei d'associacions. Es crea una comissió formada per els Srs. Tusquelles, Mn. España, Carol, Moliné i Miró per fer uns de nous. El 7 de maig s'aproven. Abans de portar-los al govern civil, es porten al Palau Episcopal, per si s'havia de rectificar. El 15 de juliol es presenten al Governador Civil que els aprova el 22. El 16 d'octubre, es nomena Junta Directiva, presidida per P. Carol, secretari A. Moliné, tresorer Mn. A. España. Vocals, A. Daunis, J. Miró, A. Cruells i President d'honor, Sr. M. Tusquelles. Domicili social, a casa del president, al carrer de Trafalgar. ♦

Pessebre de l'any 1895. Autor Sebastià Gumà

Ramon Amadeu i els seus mítics pessebres

Joan Yeguas i Gassó

Conservador de l'àrea d'art de Renaixement i Barroc al MNAC

L'escultor Ramon Amadeu i Grau (Barcelona, 1745-1821) va tenir una formació d'allò més tradicional dins l'art barroc. El seu primer taller fou el de Josep Trulls entre 1756-1760. Després va fer les pràctiques en altres quatre tallers, entre el que cal destacar el del vallenc Lluís Bonifàs. Tot i no tenir una educació acadèmica dins els paràmetres del Neoclassicisme, el 1778 fou reconegut a Madrid per part de la Reial Acadèmia de Belles Arts de San Fernando, cosa que li va resultar útil a l'hora de tenir una protecció davant els gremis locals en qüestions de caire legal. En vida, la producció escultòrica que li va comportar més èxit i feina va ser la realització d'obres de culte per a esglésies i per a particulars, peces poc conegudes, però que cal tenir en compte per a una visió global sobre l'artista. Després de mort, i gràcies al pessebrisme, el nom d'Amadeu s'ha fet un lloc dins l'imaginari català i les seves figures han estat valorades.

Tradicionalment, s'ha construït un lligam entre el pessebrisme d'Amadeu i la seva estada a Olot, entre 1809-1814 durant la guerra del Francès, fins al punt de creure que l'escultor no conrea aquest gènere fins que es refugia a la Garrotxa. Degut a dues raons principals: 1) la precarietat de l'exili i la situ-

ació de guerra no donarien lloc a fer objectes de més categoria, és a dir, moment delicat seria sinònim d'obra de petites dimensions i amb materials de baix cost; 2) l'estada de l'artista en un ambient rural seria propici per a prendre apunts del natural, sobretot dels personatges que hi vivien.

Detall del Naixement (Associació de Pessebristes de Barcelona)

L'art d'Amadeu és un realisme idealitzat que dona lloc a obres d'estètica pròpiament romàntica: estima patriòtica de la pagesia catalana, originalitat i creativitat enfront de la pura imitació, i realització d'obres no acabades amb total perfecció. A l'hora de fer les seves figures, es deuria inspirar en personatges reals de la pagesia catalana, però també deuria conèixer figures de pessebres que arribaven de Nàpols, on la ruralia està idealitzada. A més, hi ha documentació que

Amadeu va començar a fer figures de pessebre en dates anteriors. El 6 de gener de 1794, el baró de Maldà ens explica els pessebres alguns de privats en espais eclesiàstics i altres en cases particulars de Barcelona, un dels quals era a la "casa del doctor Lafont, abogado, labradas, las pocas que hay, por Amadeu, famoso escultor". I el Diario de Barcelona, en la seva edició de 23 de juliol de 1797 comentava: "En casa del Sr. Ramón Amadeu, escultor, en la calle dels Escudellers, hay un mancebo que tiene, para vender, figures de barro de escultura, de palmo y medio, propias para pessebres, y muy bien trabajadas".

La popularitat d'Amadeu i els seus pessebres es construeix en el curs del segle XIX, gràcies al romanticisme que va insuflar la Renaixença entre 1840 i 1880. Podem observar el seu èxit a través de notícies del "Diario de Barcelona". El 13 de desembre de 1850, "Don Fran-

cisco Maspons, que vive en la casa núm. 7 de la calle Baños nuevos, cuarto principal, darán razón de un magnífico Belén, con figuras de Amadeu". I així podríem citar moltes exposicions de caire privat fins el 1930, quan s'inicia un projecte de museografia pessebrística al Poble Espanyol de Barcelona (avui reinstal·lada al Museu Etnològic). Actualment, la fama de l'escultor no s'ha afluixat, i com a mostra el testimoni de Josep Maria Porta i Saburit, actual president de la Federació Catalana de Pessebristes, que responent a la meua pregunta (¿què suposa per a un pessebrista tenir una figura d'Amadeu?): "Amadeu és el

Papa". Es tracta de la màxima autoritat en el tema perquè és el figurista català més antic que es documenta i per la seva qualitat.

Si féssim una enquesta entre la gent del carrer, i la pregunta fos que ens diguessin el nom d'algun artista de l'època del barroc, segur que entre les respostes majoritàries hi hauria Caravaggio, Velázquez o Bernini. Però si preguntéssim per artistes catalans, el nom que estaria en boca de la gent

Patge amb cavall (col·lecció Bolós, Olot)

Timbaler a cavall (Museu de la Garrotxa)

seria el del pintor Antoni Viladomat, i prop seu hi trobaríem el de l'escultor Ramon Amadeu. Un reflex d'això és la presència del seu nom en el nomenclàtor de carrers d'algunes ciutats catalanes (Barcelona, Olot, Sabadell o Comarruga –barri marítim del Vendrell–). Fins i tot el músic Xavier Montsalvatge (1912-2002) va compondre una obra per orgue titulada "Aureola: para una imagen de Ramon Amadeu", estrenada al Palau de la Música Catalana el 21 de febrer de 1973. En resum, i tal com afirmava l'escriptor Josep Pla (1897-1980): "Ramon Amadeu és considerat l'escultor més representatiu i més prestigiós a Catalunya del pessebrisme"; i a més, sentenciava: "les seves figures de pessebre el salvaren de l'oblit". ♦

Antoni Moliné i Sibil (1881-1963)

Pessebrista innovador, dioramista i figurista

Rafael G. Villena

Professor de llengua i història

La història ens il·lustra que al món hi ha hagut grans i petits inventors, als qual no s'ha retut el reconeixement que pels seus mereixements els hi pertocava, des de Newton a l'inventor del cargol o, si voleu, del llumí. Nosaltres podem ara equilibrar un xic la balança. Franklin deia que, en tot descobriment, hi ha un 98 per cent de treball i un 2 per cent de genialitat. És aquest, em sembla, el cas d'En Antoni Moliné, a qui algú va anomenar el Newton del Pessebrisme per haver estat el creador de l'actual diorama del pessebre. Som davant un home que va tenir una espurna de genialitat en un moment en què l'afició al pessebre travessava per una etapa de deixadesa, xaroneïria i rutina. Aquesta guspira revifà el braser amb una forta empenta creativa, que cristal·litzà en la invenció, d'En Moliné, d'un pessebre fet "tot" de guix d'escaiola, i que culminà en la refundació, sota el seu lideratge, de la primitiva i adormida "Sociedad de Pesebristas" de Barcelona, amb el nom d'"Associació de Pessebristes de Barcelona". Anem, però, a pams.

Antoni Moliné i Sibil neix el 1881 a la Vila de Gràcia. Els pares, comerciants botiguers de tradició i arrelam, van tenir dos fills, la Francesca i l'Antoni. Durant els primers anys, res no feia augurar cap esdeveniment extraordinari: els anys i les estacions trans-

corrien plàcidament en la "aurea mediocritas" de la classe mitja catalana, conformada amb el que tenia i defugint les emocions desproporcionades. L'Antoni era bon estudiant: una nota mitja més pròxima a l'Excel·lent que no pas al Notable, dots naturals per les manualitats, el dibuix i la composició, disciplinat, obedient i, sobre tot, humil. Als vuit anys, s'inicià en el muntatge del pessebre a casa, seguint fidelment l'ús i costum de l'època. Com a pla de fons: celatge pintat de muntanyes i cel més natura a base de suros, papers i vegetació i riu de plata. Com a primer pla: edificis de cartró, tros de riu i figures: el pescador de canya, la dona que renta, el caçador i el conill i la Santa Cova amb Jesús, Josep, Maria, el bou i la mula, un pastor adorant, uns pastorets a l'esquerra i els Reis a la dreta; però mai posà "aquella figura ajupida que procura estar un poc amagada".

Així es va començar a gestar un lent i progressiu model de construcció que no acabava mai de satisfer l'Antoni Moliné. Dues coses sí que tenia molt clares: per a ell, el pessebre era primordialment paisatge, i, en segon lloc, havia de reflectir la realitat. En

Foto d'Antoni Moliné i Sibil

paraules seves, havia de representar la veritat. En Moliné es movia, i és molt important de tenir-lo sempre present, en dos plànols, pessebrísticament parlant: el relat històric del pessebre, és a dir, el Naixement, la fugida, o qualsevol altra escena, incloent-hi el marc paisatgístic, a les

quals devia absoluta fidelitat sense concessions, i, d'altra banda, com si pertanyés a un orde i hagués professat els vots solemnes de pessebrista, l'observança d'unes normes, no escrites, d'una etologia molt seriosament viscuda que el bon pessebrista s'havia de comprometre a guardar i que anaven des de l'estricta compliment de tot el ritual que emanava de la tradició del Nadal, fins a una constant superació de la qualitat artística i del comportament del pessebrista integral i exemplar. El pessebrisme era per a En Moliné un estil de vida, amb una responsabilitat afegida: transmetre el fanalet i difondre el Pessebre. Un fort lideratge espontani germinava ja discretament camuflat al subconscient.

Als dotze anys, va haver de deixar-ho tot: pessebre, estudis i vida en família, afectat d'una greu malaltia. Els metges no li donaven més de quatre

o cinc anys de vida. Sortosament, es varen equivocar, encara que no del tot: la seva vocació d'arquitecte es va estroncar, però no la seva insaciable set de coneixements: li deien que era una enciclopèdia, i a fe que la consultaven. Continuava pertanyent a l'orde pessebrista, continuava essent un fill obediènt que no volia disgustar els pares, que no es va resistir davant les llàgrimes de la mare, quan ell insistia que estava recuperat i que, malgrat haver quedat fill únic, puix que la Francesca havia professat de carmelitana al convent del carrer Montseny de Gràcia, ell sempre restaria al seu costat.

Passaren els anys: la Setmana Tràgica es saldà amb la cremada del convent carmelità. Aquesta comunitat muntava cada any un pessebre sota la direcció del Sr. Joan Turell. Aquell Nadal es presentava complicat: el Sr. Turell era a París; tota la tramoia del pessebre havia quedat destruïda i faltaven pocs dies per les Festes Nadalenques. La germana d'En Moliné el cridà i intentà, sense èxit, de comprometre'l. Tots recordaven el lideratge interromput, però viu, dels anys de la infantesa. A la fi, s'imposà la lògica vital i ressorgí el pessebrista nat. Arribaren a un pacte i hom donà via lliure al desenvolupament d'aquella esperança tossuda i inconformista d'assolir algun dia una representació dioràmica del Naixement el més a prop possible de la importància del Fet Històric i, alhora, del nivell artístic que mereixia el destinatari de la obra tradicional del pessebre: la societat

amb la qual convivia. No cal dir que durant els temps subsegüents va rebre felicitacions pel reeiximent dels successius muntatges amb la incorporació de figures pròpies. Però En Moliné no se sentia content: ni de bon tros. Aquells panorames que havia contemplat, quan es recuperava, a pagès, de la malaltia, i que mantenia fotografiats en la seva imaginació, no els podia reproduir amb els minsos i limitats materials de què disposava; aquelles perspectives, la reducció de la composició a només dos plànols per a tot el conjunt, l'embocadura... Ell volia la plasmació d'un quadre en tres dimensions i perspectiva, que fos no sols creïble, sinó concorde amb les seves realitats-veritats: l'excels Misteri, inefable i aclaparador, i la seva particular ètica de vida, la responsabilitat de la tradició i la vocació de pessebrista.

En Moliné visitava, cada any, molts dels pessebres que es construïen a Barcelona. Volia aprendre i, al seu fur intern, comparava i cercava una

solució definitiva a la que s'havia convertit per a ell en una autèntica angoixa vital: el pessebre somiat. I fou així com conegué el mestre Miquel Tusquelles, que vivia a Gràcia, al carrer de Sant Salvador. Amb el pas del temps, també es relacionà amb el Sr. Bordas, el Sr. Carol, En Castells, En Mestres, ... En Miró, mossèn Espanya. Les peces del puzzle anaven encaixant. I, de sobte, arribà el primer dia d'una nova era per al Pessebrisme mundial: un any, 1912 o 1913, volia representar, en un dels quadres, l'anunciata als pastors. Veia nítidament a la imaginació un panorama que no li acabava de sortir. Ho provà amb tots els materials que tenia, però en va. Mentre feia el pessebre, hi havia també al convent fent adobs un paleta que, en terminar la seva jornada, passà a acomiadar-se. En girar-se En Moliné per correspondre, se li ocorregué una idea nova: "Ecolteu -li va dir- ¿que em deixeu la gaveta, les eines i aquell mig sac de guix?" Acabà per modelar aquell paisatge, que conservava a la seva imaginació, amb el guix, trossos de suro per donar consistència i arpillera xopada de guix que conformava dòcilment les formes que li demanava el pessebrista. La resta de la història ja la coneixeu. Només una cita final de l'Il·lustre Pessebrista, que potser generarà polèmica: "Jo no concebo en el pessebre altre art que el que s'acosti més a plasmar l'obra del Creador".

Gloria et Pax.

Novembre de 2012 ♦

Diorama d'Antoni Moliné

Aquell Nadal tan nevat de 1962

Pere Baltà i Llopart

Tècnic de Relacions Públiques, polític, escriptor, periodista.

Ha passat mig segle des d'aquell Nadal que enfarinà tot Catalunya amb una densa capa de neu. La gent no tenia record d'una nevada tan espessa i, si no recordo malament, cap altra s'ha apropiat a la seva importància meteorològica, que va fer sonar les alarmes arreu. Molts serveis públics es van paraitzar. El país no estava preparat per tanta neu. Tot just començàvem a mirar un horitzó de prosperitat que ens podia portar el turisme que començava a omplir les platges de la Costa Brava, però les misèries d'una llarga postguerra encara eren un record massa immediat. Els excursionistes i els fills de la burgesia van treure els esquís al carrer i no va ser necessari pujar a l'estació pirinenca de La Molina per gaudir d'un esport que tot just començava a ser popular.

Aquell Nadal tan blanc m'agafà al castell de Figueres, fent el servei militar en el batalló de caçadors de muntanya, que tenia la seu en l'enorme fortalesa de Sant Ferran. Des d'aquelles muralles que els bombardejos de la Guerra Civil havien esbatanat, es veia un Empordà de postal, si no fos pel polsim de neu que ens portava ferotge la tramuntana, cremant de fred les nostres

cares. Gràcies al periodisme havia aconseguit un bon destí dins la unitat. Redactava els noticiaris que es difonien per mitjà d'una xarxa d'altaveus i feia els guions de programes musicals i d'actualitat, que pretenien amenitzar la desídia que vivíem el miler de soldats, que teníem l'horitzó comú de l'endemà del dia que ens llicenciessin. De tant en tant també em queien encàrrecs de caràcter cultural, com podien ser les classes d'alfabetització. Això va fer que el *pater* m'encarregués muntar el tradicional pessebre de Nadal.

En sabia ben poc d'aquestes coses. També a casa la mare en acostar-se el Nadal posava a una vitrina les quatre o cinc figures que són fonamentals en un pessebre. La Sagrada Família, un ase i un bou, un àngel anunciador en un lloc elevat sobre un grup de pastors entorn un foc i, una mica allunyat, un caganer que, aleshores, no era la representació de cap personatge conegut. No tenia cap més experiència que aquella de casa per complir l'encàrrec, però aviat vaig trobar un company que havia participat en concursos pessebrístics,

guanyant fins i tot algun premi. Amb les figures amb què el pessebre s'havia fet els anys anteriors i un admirable domini paisatgístic, m'ajudà a superar la situació i junts ens vam guanyar un permís per passar a casa una part de les festes de Nadal.

He de reconèixer que a mi no només em mancava experiència. A més a més, era un rebel davant qualsevol convencionalisme religiós, fos el que fos, i no tenia cap mena de recança en manifestar-ho públicament per mitjà de la columna que publicava en un setmanari figuerenc que dirigia un capellà peculiar, mossèn Manel Pont, periodista i director de l'emissora empordanesa de

Catedral de Barcelona. Nevada de l'any 1962

més audiència, un d'aquells capellans que, com a mi, el nacionalcatolicisme li feia trontollar les conviccions. Volia una Església allunyada del totalitarisme imperant i més a prop del poble que ho passava ben malament, com tants i tants joves vicaris que obrien les parròquies d'arreu de Catalunya a la generació d'activistes que, pocs anys després, van ser fonamentals per recobrar les llibertats.

Tal com el tren m'apropava a casa pel mig dels paisatges nevats repassava el bloc on anotava les idees que després servirien per escriure la col·lecció d'articles que aquell mossèn inquiet em publicava. Més de quaranta articles que vaig publicar sota el títol comú de "Tras el toque de silencio", en castellà com encara era obligatori en aquell moment. Repassar-los per escriure aquest article, per reviuire els moments en que jo avançava dalt del tren per aquella Catalunya emblanquinada per la neu, em fa recordar que era ben capaç de lamentar l'apoliticisme del jovent d'aquella època i de denunciar el seu indiferentisme religiós, de posar en qüestió com ens portaven en formació militar als actes religiosos, com un company m'inquiria per saber què havia de fer per confessar-se davant d'un d'aquells capellans militars situats al menjador del campament on els oficials ens havien portat un dia de Setmana Santa, tot dient-nos que qui no es volgués confessar se n'anés... Em sentia contrari a l'Església que portava el dictador sota pal·li i em preguntava si realment n'érem de catòlics. I també m'encomanava a un Crist que teníem a la companyia tot ple de pols, a qui ningú feia ni el més

mínim cas, referint-me a "aquella creu de fus-ta rànica en la que posava la mirada, que era un senzill crucifix..." El vaig descriure parlant del "Crist oblidat" que "he descobert aquest matí i porto sis mesos passant les meves hores sota d'ell!"

Sempre he estat un cristià rebel, que ha assumit les conviccions heretades per tradició familiar. Quan vaig entrar a la lluita per aconseguir les llibertats, per molt progressistes que fossin les meves reivindicacions, no em vaig moure mai de la convicció de que no em calia cap altre evangeli per demanar justícia pels oprimits i llibertat per la diversitat de pensament. Així era fa mig segle quan anava cap a casa vestit de soldat, gràcies al mèrit d'aquell pessebre que va fer un bon company.

Quan vaig arribar a casa no m'esperaven i vaig ser la bona nova d'aquelles festes. La mare havia disposat el nostre pessebre al lloc de sempre i la vaig sentir resar agraint que també aquell Nadal estiguéssim tots junts. No va faltar a la Missa del Gall, ni a cap de les misses dels diumenges que vaig ser a casa. L'admirava per la seva capacitat cristiana de fer el bé. Però el meu era un altre model, per seguir-me oposant al nacionalcatolicisme. El pare no anava mai a missa, malgrat que havia estat molts anys escolà i venia de família on hi havia monges i capellans. Era un home d'una enorme humanitat, que el sol·llevava la injustícia i, com la mare,

Felicitació El Arquitecto 1952

sempre estava disposat a auxiliar qui el necessitava. El dia de Nadal, quan ja érem asseguts entorn la taula, el pare va fer com sempre feia, senyar-se abans de començar a dinar.

Al costat de l'humil pessebre familiar hi havia unes espelmes enceses que van cridar la meua atenció, una mica girant la cara per dissimular els ulls humitejats per l'emoció. No havia decidit encara de què parlaria en el meu article setmanal. Vaig pensar que no podia fallar-li a l'admirat mossèn Manel Pont, qui, abans de marxar, m'havia dit que guardava l'espai. Tenia a mà aquell bloc farcit de rebel·lia i el vaig obrir per escriure un títol tan tòpic com "Etern Nadal". Mig segle després l'he rellegit: "Quan em dispo a escriure l'article d'aquesta setmana em sento en un moment culminant de felicitat humana. Sóc a casa, entre els meus, entre tot el que senti meu, i com que per ara no tinc una altra ambició, en tinc prou per sentir-me feliç... Però el fred apresta, la gent corre passant per davant de la finestra de casa meua, a casa de tots ells hi deu haver un naixement i un desig de pau per tots els homes de bona voluntat".

Nadal de 1962 – Nadal de 2012 ♦

Els Nadals assetjats

Comissariat de la Commemoració de 1714

Tot allò que és tradicional fa la impressió que s'ha mantingut sempre igual, independent del temps. El Nadal, com a tradició per excel·lència, no escapa d'aquesta percepció, i això ha fet que mai no hi hagi hagut massa curiositat per saber com es vivien aquestes festes en altres èpoques, atès que se suposa la immutabilitat de l'esperit religiós, de les reunions familiars al voltant d'un bon àpat i d'un desig general de pau i concòrdia. En el cas que existeixi una literatura descriptiva del Nadal a casa nostra en períodes més o menys remots i centrat en la manera de celebrar-lo per part del poble, cal dir que és minsa o no s'ha popularitzat gaire. Podem especular amb les dades contingudes en dietaris de pagès i poca cosa més, i no seria un mal exercici que algun historiadore es dedicués a investigar sobre el particular. Però, malgrat tot, podem imaginar un Nadal en un país com Catalunya, amb una personalitat construïda en bona part mercès a unes tradicions, immers en un sever context de crisi com va ser la llarga guerra de Successió espanyola?

Si ens basem en textos oficials, i més concretament en el Dietari de l'Antic Consell Barceloní, una relació de fets anotats des del 1390 fins el 1714 pels escriptors del Consell de Cent, les referències dels esdeveniments d'aquells dies de desembre entre els anys 1705 i 1713 són d'una

fredor que, tot i ser previsible per la naturalesa del document, té quelcom de desconcertant. El Nadal és absent, sembla que no existeixi pel que fa a la gent del carrer perquè no se'ns parla de quines eren les seves activitats vinculades a dates tan assenyalades. Hem d'entendre que per repetitives i, en conseqüència, sabudes, aquestes activitats no mereixien una constància per escrit? O que fora dels preceptius oficis religiosos s'aplicava allò de: "Per Nadal, cada ovella al seu corral" i les celebracions es desenvolupaven en la intimitat de les llars? Mentre això no s'aclareixi, el retrat del Nadal català d'aquella etapa decisiva es circumscriu a uns testimonis escadussers, massa solemnes i allunyats de la idea que hom té, i se suposa ha tingut sempre o gairebé, d'aquestes festes.

En l'esmentat dietari, consta que el dijous 24 de desembre del 1705 els consellers de Barcelona visiten al seu palau l'arxiduc Carles d'Àustria, Carles III per als catalans des de feia dos mesos, per donar-li *"las bonas pasquias del nexament de Nostre Senyor"*. I aquesta és tota la menció al Nadal que es fa en l'apunt d'aquell dia. La resta de l'escrit parla de l'enhorabona que rep el monarca per la recent conquesta del regne de València i de la recomanació d'aquest perquè s'adobi la bretxa que hi ha en les muralles de

la ciutat en previsió de defensar-la com cal. El 26 de desembre del 1710, quan la guerra ja havia fet un tomb crític vers la causa catalana, el redactat a propòsit d'aquesta visita que els consellers feien al rei demostra un to cortesà, sobretot a l'hora de desitjar *"que lo rey del cel se digne concedir a nostre adorat rey de la terra las festas de son naxament"*, to que no es rebaixa quan és la reina la receptora de les lloances, però en el que hi ha un matís interessant quan s'al·ludeix a la *"vigília de las festas en que la reyna més hermosa tregué a llum al príncep més humà, que a costa de sas fatigas havia de llibertar a sos vassalls"*. El lligam de Jesús amb la idea de la llibertat dels homes, i en aquest cas concret dels catalans, sembla evident. Un any més tard, la situació s'ha enfosquit més. Carles III ja ha marxat a Viena per convertir-se en l'emperador Carles VI, i a Catalunya s'ha quedat la seva esposa, la reina Elisabet, que el 24 de desembre del 1711 rep els consellers que, primer, la feliciten per la victòria de les seves armes en el setge de Cardona, *"y segonament"* per *"lo anuncio de las Pasquias del nexament de Nostre Senyor"*. Les prioritats estaven clares. Més trist és llegir l'anotació del 25 de desembre del 1712, concretada en la protocol·lària felicitació amb motiu de les festes que el Conseller en Cap adreça a la reina, i la de la

mateixa data del 1713, amb Barcelona ja assetjada i sense reis als que dirigir-se personalment, que es limita a constatar l'assistència dels consellers a l'ofici i el sermó nadalenc a la Seu. Provoca certa estupefacció que la darrera referència relacionada amb el Nadal, el 28 de desembre del 1713, sigui la notícia d'un atac de la cavalleria contra gent indefensa sota l'epígraf: *"DIE DE IGNOSCENS Y INNOCENTADA DE L'ENEMICH"*. Una mostra d'humor negre davant la desesperació del moment?

Altres dietaris de l'època, principalment aquells que són obra d'eclesiàstics, tampoc no s'aturen en glossar el Nadal. Els amoïna més recollir esdeveniments que consideren que algun dia pertanyeran a la història, de caràcter militar i polític, a banda de narrar la quotidianitat de la vida religiosa. Els monjos del convent de

Santa Caterina, de l'ordre dels Predicadors, assenyalen en el seu dietari que el 24 de desembre del 1706 el prior va anar a donar les bones festes al rei i que en la mateixa data del 1707 va morir el comte d'Oropesa, un dels polítics més propers a Carles III. Cap reflexió espiritual pròpia de la data. Ens arriben també ressons del Nadal en les pàgines d'aquests monjos quan esmenten el torró, les neules, el massapà, els pinyons i el vi blanc que prenen tant el 27 de desembre del 1707 i del 1710 com l'1 de gener del 1708 i del 1711, viandes que troben a faltar quan el rigor de la guerra els obliga a estalviar. Sorprenen que ni en els papers d'aquesta mena d'autors els ritus nadalencs tinguin un cert relleu. Hem de pensar que eren tan corrents que podien ser obviats?

Potser, si la privacitat familiar no ens satisfà com a resposta, s'hau-

ria d'atribuir a la crua realitat de la guerra, que no era aliena a Catalunya des de mitjan segle XVII, l'esmoreïment de tot allò que s'associa al missatge nadalenc. Eren temps massa difícils, violents i intolerants perquè els discursos sobre la bondat dels homes tinguessin audiència. En aquell context de mort i opressió en el que la religió era més política que sentiment, els actors d'ambdós bàndols eren sords davant l'expressió de vida i esperança que constitueixen els nadals. Però a partir d'aquesta visió d'un passat que ens ha marcat com a poble, cal convenir que des d'aquell fatídic 1714 desproveït d'afectes ens projectem cap a un futur en el que els conflictes es resolen més amb la paraula que amb l'acció, i serà mitjançant la pau, sempre implícita en les festes de cada desembre, que Catalunya assolirà el reconeixement i el lloc que li pertoca al món. ♦

Els diorames de la família Mateu-Quintana i els seus artífexs Joan Torner i Martí Castells¹

Inés Padrosa Gorgot

*Llicenciada en Història de l'Art i Diplomada en Biblioteconomia i Documentació
Bibliotecària del Palau de Peralada*

Quan hom vol fer esment del patrimoni pessebrístic català, es cita com exemples significatius les figuretes de Ramon Amadeu del Museu de la Garrotxa; les de Josep Traité del Museu de la Vida Rural de l'Espluga de Francolí; les dels fons del Museu Etnològic de Catalunya o les de Martí Castells dels diorames del monestir de Solius i del monestir de Pedralbes. Però existeix també una col·lecció peraladenca de Diorames encarregats per la família Mateu-Quintana a Joan Torner i Martí Castells, constituïda per unes peces artístiques de primer ordre en el món del pessebrisme que mereixen una especial referència així com una visita a Peralada.

L'origen de la col·lecció i els seus autors

Miquel Mateu Pla (Barcelona, 16 de juny de 1898- 2 d'octubre de 1972) industrial barceloní, polític, col·leccionista i benefactor cultural, es va casar amb Júlia Quintana Ylzarbe i el matrimoni va tenir una filla, Carmen. El sr. Mateu va ser una persona de profundes creences religioses i va voler que a la seva llar es respirés aquest ambient per les festes de Nadal.

Tal com ell mateix reconeixia en el discurs de recepció de la "Medalla

Miquel Mateu Pla (1898-1972)

d'honor" de l'Associació Pessebrista de Gràcia, l'any 1965, l'homenatge li recordava el que havia viscut a casa dels pares i "els temps feliços de la seva infantesa". Així, mentre que l'es-

pecial devoció pel pessebre li provenia per herència familiar, la idea de realitzar uns diorames es devia a la voluntat d'educar en la tradició natalenca a la seva filla. Amb aquesta idea, Miquel Mateu va repassar la llista de pessebristes de Barcelona i es va topar amb el nom de Joan Torner Espina. Es donava la coincidència que tant ell com el seu germà Jacint², treballaven a la seva empresa, i va decidir encarregar-li la futura obra.

Joan Torner Espina (Barcelona, 7 de maig de 1917 - 30 d'agost de 2001). Es va casar amb Montserrat Rosell Pous i el matrimoni va tenir un fill, Jacint.

Tal i com explicà ell mateix, va ser

Joan Torner a Mataró

pel Nadal de 1942 quan començà la col·lecció de diorames. En els seus inicis n'elaborà cinc i aquests estaven dedicats als cinc misteris de goig (l'Anunciació, la Visitació, la Nativitat, la Presentació de Jesús en el Temple i l'Encontre de Jesús al Temple o Jesús entre els Doctors de la Llei), i cada any l'anava ampliant. Així, per exemple, l'any 1955 ja portava construïts 24 diorames, i l'any 1958 havia duplicat les escenes principals del pessebre amb la intenció de poder mostrar la col·lecció en dos llocs diferents durant les festes de Nadal.

Ara bé d'on provenia l'afició de Torner pel pessebrisme? Segons les seves pròpies declaracions, aquesta inclinació pels betlems i diorames era deguda a la influència de la seva mare. Tot i amb això, el fill de Joan Torner, Jacint, ens explica que el seu pare havia assistit a classes a Llotja i era un gran dibuixant i afegeix que a aquesta qualitat s'hi sumava la gran atracció que sentia pel teatre i tot el que l'envoltava, com el vestuari i l'escenografia.

Joan Torner es va fer càrrec del dis-

seny de l'escenografia: de l'elaboració de les cúpules de guix; dels estris de fusta; de les caixes en les quals es presenten; dels efectes escenogràfics i del muntatge. Sembla ser que fou ell mateix qui dibuixava les figures que hauria de modelar l'escultor i va ser

ell qui encarregà a Martí Castells la seva producció de figuretes, així ho demostren les sigles incises a la base de les escultures "TE" (= Torner Espina). Segons ens explica Joan Castells Badia, nebot de l'artista, aquesta era una manera habitual ideada pel seu oncle per recordar a qui anava destinada la peça.

En observar el conjunt de diorames queda demostrat que l'escenògraf domina la perspectiva –en algunes ocasions ens ofereix un seguit d'es-

Martí Castells Martí (1915-1995)

cenes i plànols que proporciona una gran impressió de profunditat–, així mateix es comprova el domini de la il·luminació ja que, mitjançant l'adequada aplicació, posa èmfasi en determinats punts de l'escena. I tot complementat per una excel·lent composició escènica i un encertat cromatisme pictòric.

Martí Castells Martí (Barcelona, 5 de setembre de 1915 – 19 de febrer de 1995)

Martí Castells va pertànyer a una família d'artesans especialitzats en l'escultura en fusta. El seu pare en

fou l'iniciador³ i els seus germans⁴ continuaren aquesta tasca. En Martí va assistir a Llotja i, amb els anys, es dedicà exclusivament a modelar figures de fang.

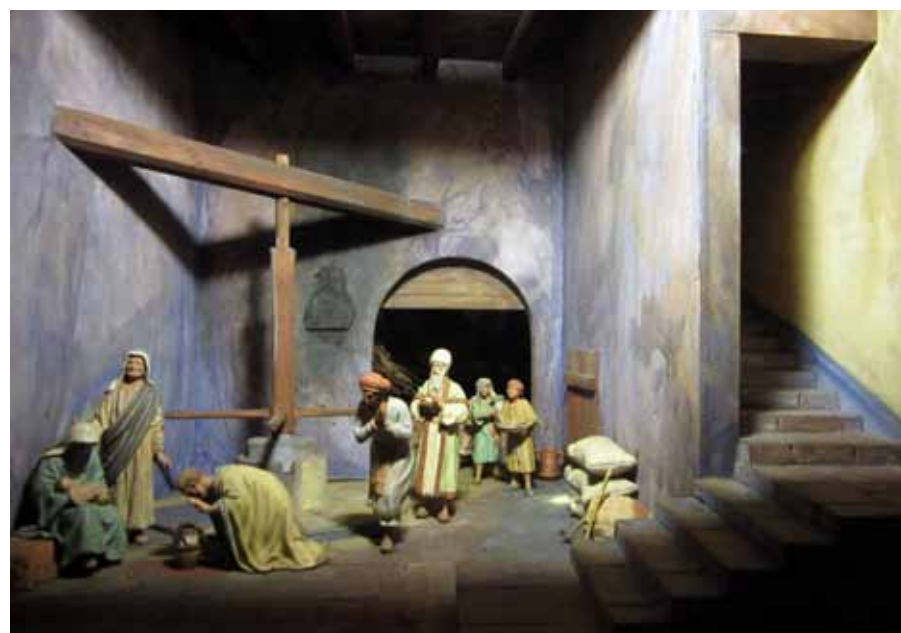
Quan l'escenògraf Torner li encarrega les figuretes pels Diorames de la família Mateu-Quintana, Castells encara no té 30 anys i ja està en un dels millors moments de la seva trajectòria professional. De fet, aviat li és reconeguda la seva bona manera de fer

Llinars del Vallès, escolars anant a veure el pessebre

Jesús entre els Doctors de la Llei

Els Mags adoren al nen Jesús

ja que l'any 1946 guanya el primer premi Ramon Amadeu de figures de pessebre, atorgat per l'Associació de Pessebristes de Barcelona.

El figurista va estar treballant en els diorames de Miquel Mateu, de manera continuada, des de 1942 fins a 1958. En veure el conjunt cal destacar algunes qualitats ja ressaltades amb anterioritat per estudiosos de Castells, com el realisme dels rostres, les faccions detallades, i la sensibilitat o l'expressivitat de les figures entre les que podem destacar l'escena de la "Matança dels Innocents" o "Jesús entre els Doctors de la Llei".

Castells es caracteritza per treballar les peces d'una manera molt delicada, amb un acurat tractament de les cares, les mans i la vestimenta, i una molt encertada gamma cromàtica. La seva feina era totalment artesanal i per modelar les imatges emprava la tècnica coneguda amb l'apel·latiu "de palillo", dita així per utilitzar uns petits bastonets de 4 o 5 centímetres de llargària, generalment de boix o d'os, per poder tractar d'una manera primmirada

les parts més delicades. Es caracteritzava, també, per impressionar "M. CASTELLS" en algun lloc poc visible i, a la part inferior de les imatges, solia posar l'acrònim de qui li encarregava el treball, "TE" en el cas que ens afecta. Les figuretes dels diorames de Peralada gairebé sempre disposen d'aquestes característiques i pel que fa a les mides són variades, depenent dels diorames.

Castells va ser qualificat com "el millor realitzador de figuretes de Betlem del segle XX" i Joan Plana, guanyador del primer premi el concurs local de pessebres de Mataró (1953), comentava referint-se a Castells que "no hi havia ningú que el pogués superar".

Les escenes dels Diorames

L'any 1946, Gràfiques Oliva de Vilanova i la Geltrú publicà "Dioramas de la Infancia de Jesús, expuestos en el hogar de la familia Mateu-Quintana". L'opuscle constava d'una introducció de Mn. Ramon Roquer⁵ i, tot seguit, figurava la relació dels diorames dels que es disposava (21 en total), amb una fotografia de cadascun d'ells.

A continuació citem els 28 que es poden veure en l'actualitat. Les escenes corresponents als números 11, 18, 22, 24, 26, 27 i 28 són les que s'ampliaren després de la publicació de l'any 46.

1. Esposoris de la Verge Maria
2. L'Àngel del Senyor anuncia a Maria
3. La Verge visita a la seva cosina Elisabet
4. Josep i Maria escolten l'ordre del Cèsar

Piera, visitants als pessebres

5. L'empadronament	18. La Fugida a Egipte
6. Josep i Maria cercant allotjament.	19. La Sagrada Família descansant a Egipte
7. El naixement de Jesús	20. La Sagrada Família torna a la Pàtria
8. L'Adoració dels àngels	21. Els primers passos de l'infant Jesús
9. L'àngel anuncia als pastors	22. Jesús instrueix als nens
10. La Presentació en el Temple	23. Jesús i Maria camí de la font
11. Els Mags es troben al desert	24. Cercant a Jesús
12. Els Mags arriben a Jerusalem	25. Jesús entre els Doctors de la Llei
13. Els Mags visiten al rei Herodes	26. Els veïns visiten la Sagrada Família
14. Els Mags adoren al nen Jesús	27. Carrers de Natzaret
15. L'Àngel ordena a Josep que amagui al nen i Maria a Egipte	28. Taller de Natzaret
16. Els soldats persegueixen a la Sagrada Família	
17. La matança dels Innocents	

El naixement de Jesús

Més de dues dècades d'itinerància

Des de l'any 1947 fins a 1971, la col·lecció de Diorames de la Família Mateu-Quintana va poder ser contemplada per milers de ciutadans en ser cedida a diferents sales d'exposicions de la Caixa d'Estalvis, en aquells moments "La Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros de Cataluña y Baleares". L'entitat, a més de promoure l'estalvi, s'havia proposat realitzar una àmplia tasca cultural. Fou en aquest sentit que es crearen diverses cases de cultura i biblioteques populars a redós de les sucursals bancàries. I, generalment, va ser a la seu d'aquestes institucions culturals on els diorames –propietat de don Miquel Mateu Pla, president de l'entitat bancària, i de donya Júlia Quintana–, s'exhibiren al públic.

A la Secció L de l'Arxiu del Palau de Peralada s'hi conserva documentació

sobre la itinerància de la col·lecció de Diorames arreu de Catalunya i Balears. Finalitzades les festes nadalenques, o bé la central o la sucursal solien preparar o un dossier o un àlbum –amb fotografies i articles apareguts a la premsa–, i s'oferia a la família Mateu-Quintana com a mostra d'agraïment per la seva generosa cessió. Aquest material s'arxivà i, per aquest motiu, avui es pot saber la major part dels llocs on hi feren estada.

Des de 1947, i de manera gairebé ininterrompuda, els diorames es passejaren per la geografia catalana⁶ visitant més de cent poblacions. L'any 1972 va tenir lloc el traspàs de Miquel Mateu i, a partir d'aquell moment, els Diorames aturaren el seu romiatge i s'emmagatzemaren. A la dècada dels 80 l'ajuntament de Llançà els sol·licità per acompanyar les festes nadalenques i una vintena sortiren per ésser admirats de nou.

Capellades. Admirant el pessebre.

A finals dels 90 la família Suqué-Mateu signà un conveni amb el rector de Peralada, Mn. Sebastià Congost, segons el qual cedien la col·lecció a la església parroquial de sant Martí de Peralada, lloc on es poden contemplar en l'actualitat i en qualsevol època de l'any. ♦

¹ Aquest article sorgeix a partir d'una consulta feta pel sr. Marcel·lí Pol interessant-se per l'exposició dels Diorames de la família Mateu-Quintana a Sabadell, amb motiu de celebrar-se enguany el 85è aniversari del Concurs de Pessebres a la co-capital del Vallès Occidental.

² Jacint Torner Espina (Barcelona, 21 de juliol de 1911-6 de febrer de 1996) començà de molt jove a treballar per l'empresa "Hijo de Miguel Mateu" i, amb els anys, en va esdevenir director general. Va ostentar la presidència de l'associació "Almacenistas de Hierro" de Catalunya i Balears i d'Espanya.

³ Martí Castells Martí (Guimerà, 1873-Barcelona, 1937)

⁴ Joan Castells Martí (Barcelona, 1909-1988) va morir solter i Josep Castells Martí (Barcelona, 1913-2002), es va casar amb Maria Badia Viñals i dos dels seus fills són els continuadors de la nissaga d'artesans, en Joan Castells Badia (Barcelona, 1948) i en Martí Castells Badia (Barcelona, 1950).

⁵ Ramon Roquer Vilarrasa (Ripoll, 1901-Barcelona, 1978) Doctor en Teologia per la Universitat de Roma i en Filosofia per la de Barcelona. Catedràtic de Filosofia de l'Institut Maragall i Professor de la Universitat de Barcelona. Autor de nombroses obres d'ètica, moral i pedagogia. Va col·laborar en diversos mitjans de comunicació, entre els quals destaca la setmanal de La Vanguardia (de 1947 a 1976).

⁶ Amb l'excepció de l'anada a Sevilla (1957) a l'exposició organitzada per la Hermandad de Nuestra Señora de la Amargura en col·laboració amb el Ministerio de Información y Turismo.

Pessebre

Josep Maria Ballarín i Monset

Capellà i escriptor

Ara que hi penso. La primera cosa escrita que em van passar a impremta fou un escrit sobre el pessebre de Matadepera, i en castellà, perquè en aquells dies no estaven per tercerilles *rojo-separatistas*.

Després no sé pas quantes vegades he parlat del pessebre fins i tot recordo una historieta del caganer que em va merèixer l'agraïment de la confraria aficionada al personatge. Però el mal és, que justament per haver-ne parlat tant del pessebre en tinc ben poques a dir i em repeteixo, així que no tinc més remei que agafar-me-les per les de sempre, mirant de canviar el suc de la paella.

Us he de confessar que l'arrel de la meva fe és una cosa tan senzilla

com creure que tenim un bell tirat de Déu a dintre i que Déu porta un estrill que s'assembla a la nostra bondat.

Agafant-les per ací l'home és un ésser creador a la menuda, no pot crear del no res, però pot fer tot un món amb molsa fent de boscos, farigoles fent d'oliveres i amb una mica de traça els blens es tornen cipresos.

Agafat per ací, fer pessebre és imitar Déu talment ens ho conta el Gènesi en els primers capítols. Encara que vagi de milions d'anys, per no atabalar-nos Déu en fa dies i la Bíblia no es deixa pas de recordar-nos que Ell creava el món amb una mena de joia infantívola que un savi físic no podrà entendre mai.

D'altra banda tot el món creat tenia un destí, a què en un raconot del Mediterrani hi hagués una cova o una mena d'aixopluc on Déu s'hi fes Home.

Fet com sigui, a grans tirats d'artista o amb tocs d'una criatura que juga amb la pilota qui fa pessebre té un toc d'aquesta joia de Déu fent el món, d'aquesta joia en surten els embolcalls del pessebre, no hi ha pessebre sense cançons.

Amb la colla aplegada entorn del pessebre enllestint amb la vella del formatge i el pastor de l'anyell totes aquelles figures canten i aquell Xicotot nat somriu, somriu amb sa Mare i amb sant Josep.

La Cova de Betlem de Josep Civit i Giraut (1956)

L'arbre em diu poca cosa, ha sortit de racons ombrívols del nord amb un Pare Noel que ha acabat amb els colors de la Coca-cola. El pessebre té la llum del Mediterrani i la cara benèvola de sant Francesc. ♦

El misteri de Nadal

Glòria Jara i Albertí
Periodista

A vegades al darrere d'un fet hi ha un gran projecte però en altres ocasions tan sols és un petit acte de fe com el del Nadal de 1970. Aquell hivern de fa 42 anys, el germà Gilbert Galceran va sorprendre gratament als feligresos del monestir cistercenc de Santa Maria de Solius amb *El Naixement* representat en guix i en pintures al tremp. La satisfacció que li va proporcionar aquell primer diorama va ser motiu per desencadenar l'exposició que ara podem visitar.

La col·lecció formada per 39 diorames escenifiquen la vida de Jesús mentre donen a conèixer l'excel·lent habilitat del germà Gilbert que treballava el guix per simular temples amb parets de marbre, cases de pedra vista i fins i tot creava amb guix els carros que prenen part de protagonisme. Aquest saber fer es combinava amb la il·lusió, la paciència, ... per un treball minuciós i amb els coneixements en llum i contrallum, contrastos d'intensitat, etc. per confeccionar unes obres d'art que encara avui es poden considerar joies de Solius.

És ben sabut que el germà Gilbert Galceran, nascut a Vilanova i la Geltrú, ens ha llegat la seva riquesa treballant amb senzillesa des de la humilitat i per a la humilitat. És a dir, cada diorama mostra un passatge diferent emmarcat dins una arquitectura diferent, els primers amb les parets més treballades que les dels diorames que va elaborar en els últims anys, però aquesta manca de detalls la suplementava amb branquillons, arrels, ... del contorn de Solius que treballats per una finalitat concreta realcen la composició. Finalment, les

Sortida cap a Betlem (autor: Fra Gibert Galcerán)

Visitació (autor: Fra Gibert Galcerán)

figures, l'únic element que no confeccionava sinó que les comprava als germans Castells, els seus homes de confiança, perquè poguessin jugar amb la profunditat, la perspectiva i la proporció de cada obra. Si quan contemplem els diorames ens posicionem en les figures reviuem en primera persona l'escena que representa cada quadre i si a més el visitant contempla atentament serem capaços de dialogar amb la pau que ens transmet cada espai del diorama, des del més proper al més llunyà.

La majoria de diorames representen espais planers entorn a diferents plans, en canvi el germà Gilbert Galceran en creava amb carrers costeruts, altres presentava espais coneguts o simplement percebuts per mitjà de fotografies i guarnia les figures per

encomanar al visitant un sentiment d'agraïment, de pietat i de veneració tal com va ser la vida de Jesús així com la del mateix monjo de Solius.

Gràcies a les aportacions de la Diputació de Girona, l'Ajuntament de Santa Cristina, la mateixa comunitat de monjos i dels feligresos, el monestir disposa d'una sala, des de l'any 1991, que permet obrir cada dia d'11 a 2/4 d'1 del migdia i de 3 a 2/4 de 6 de la tarda, excepte el Dijous i el Divendres Sant. Unes obres d'art on el visitant les contempla atentament perquè els diorames de Solius, després de 40 anys, encara serveixen la llum interior i la vida per transmetre tradició, costum i cultura catalana a milers de curiosos vinguts d'arreu d'Europa que cada any es desplacen fins a Solius. Un petit nucli de Santa

Cristina d'Aro format per una vintena de masies que compten molts segles de vida sota la defensa de les runes d'un castell roquer. Tot plegat un món idíl·lic de pau i serenor enmig del brogit de la Costa Brava.

Aquest Nadal, com en els darrers, els feligresos no visiten l'exposició després de la Missa del Gall per endevinar el diorama nou com tampoc, malauradament, des de l'agost del 2009, poden mantenir cap aforable conversa amb el germà Gilbert Galceran però sí que encara entren a la sala fosca on hi ha l'exposició i mentre observen detalladament cada quadre se senten acompanyats per l'ànima d'aquest Misteri de Nadal, que el germà Albert, expert també en crear diorames, és qui en té cura a hores d'ara. ♦

SIMPOSI INTERNACIO

Sitges

18 - 21 d'abril de 2013

SITGES – HOTEL MELIÀ

Carrer Joan Salvat Papasseit, 38 - 08870 Sitges

Tel. +34 938 110 811 - melia.sitges@solmelia.com - www.melia-sitges.com

Dijous 18 d'abril

15:00 h a 20:00 h Arribada, recollida de credencials, sopar i allotjament

Divendres 19 d'abril

7:30 h a 9:00 h Esmorzar
8:00 h a 9:30 h Recollida de credencials
9:30 h a 11:00 h Presentació i **ponència inaugural**
"NADAL A CATALUNYA"
a càrrec del Sr. Joan Soler Amigó.
11:30 h a 12:30 h **ponència**
"EL PESSEBRE EN ELS EVANGELIS"
a càrrec del Dr. Armand Puig Tàrrach.
13:00 h a 15:00 h Dinar

15:00 h a 17:30 h **Ponències**
"ELS MAGS D'ORIENT"
a càrrec del Sr. Jan Grau Martí.
"LES NADALES AL MÓN"
a càrrec de la Dra. Glòria Ballús i Casòliva.
17:15 h a 19:30 h
Visita a Sitges i exhibició de folklore Sitgetà
20:30 h a 22:00 h Sopar
22:00 h. Espectacle a l'auditori
(exhibició de cultura popular catalana)

ACTES COMPLEMENTARIS

Divendres i dissabte: Mercat de Nadal a l'Hotel. Al *hall* de l'auditori exposició de diorames i de figures.

NAL DE PESSEBRISME

Dissabte 20 d'abril

7:30 h a 9:00 h Esmorzar
9:30 h a 10:45 h Ponència
"LA FIGURA DEL PESSEBRE"
a càrrec de la Sra. Leticia Arbeteta Mira.

11:15 h a 13:30 h Taula rodona
"EL PESSEBRISME AL S.XXI. PRESENT I FUTUR"
13:30 h a 15:30 h dinar
17:30 h Visita cultural
23:00 h Sopar oficial

Diumenge 21 d'abril

7:30 h a 8:30 h Esmorzar
10:00 h Missa solemne

12:00 h Acte de clausura
15:30 h a 17:00 h Dinar i comiat

1863|2013
ANYS DE PESSEBRISME
ASSOCIATIU A CATALUNYA

Cal Parlar de l'Associacionisme a l'entorn de la pràctica pessebrística?

Antoni Carné

President de l'Ens de l'Associacionisme Cultural Català

L'associacionisme cultural, i per dret el del pessebrisme, centra l'activitat en els propis agents i així els seus principals beneficiaris venen a ser les mateixes persones que fan l'acció, però amb un objectiu central: compartir un projecte comú i alhora passar-s'ho bé, creant a més en aquest cas, autèntiques obres d'art. Endemés, és una pràctica fonamentada amb una caracterització pròpia i ben diferenciada. Ensen, el conjunt de ciutadans –que li dona un caràcter universal– i altrament entitats, acullen aquesta dinàmica compartida en forma i finalitat i otorga al conjunt de la societat una clara vocació de servei públic. És també i sens dubte, l'exponent més clar del pessebrisme.

El pessebrisme al nostre país es mostra des d'un extens àmbit cultural, amb una rica proposta artística, una peculiar i pròpia capacitat creativa i diversa participació. Esdevé singular pel sol fet de possibilitar una presència social que inclou tant l'acció individual –sempre compartida– o en entitats i grups de persones que de manera ocasional conreen “fer el pessebre” com un costum a l'entorn del qual es genera la complicitat sentimental del Misteri de Nadal. Sense obviar l'extensa presència geogràfica i sobretot física (a les llars, escoles, museus, llocs de treball, esglésies...) que li dona un cert aire larari.

La peculiar forma de participar il·lusional. S'hi reuneixen valors fonamentals de la cultura popular i la tradició familiar. Per la construcció s'hi incorporen elements que a tots ens resulten tradicionalment casolans: el suro, la molsa, la diversitat de figures, i la nostra aportació internacional: el diorama. Al viure el pessebre es fa a l'espai dels éssers estimats i a l'entorn d'una atmosfera carregada de sentiment en la qual de manera habitual la música es configura com un element més del tot. El nostre extens patrimoni literari i musical que li és proper, amb cançoners i peces nadalenques d'ara i tradicionals del nostre record, uneix el pessebrisme amb el cant coral, el món de la poesia i d'una manera emblemàtica les representacions dels pastorets i teatre amateur. És doncs, transversalment obert.

La creativitat ajunta les persones, conrea compartir experiències i convida a participar dels costums. Esdevé un centre d'interès on el valor educatiu hi és primordial. Ajunta els intervinents de diferents edats i no entèn de diferències de gènere. Mou a proposar, debatre, distribuir feines, resoldre... és a dir, consensuar per assolir allò que és abellidor i habitua a treballar en equip.

La formació enriqueix dins la pluralitat. Per edificar el pessebre calen responsabilitats compartides, generar una consciència d'ordre i cercar antecedents històrics per dotar-lo de rigor amb un

necessari coneixement de com es presenta en altres cultures. És perfectament incloent per persones amb minusval·lies, l'enriquiment cultural proporciona excel·lents camins per despertar la motivació i facilita el compartir coneixements, la pràctica coral o, sencillament, a organitzar actes socials com pot ser un intercanvi de regals.

Cal parlar de l'associacionisme a l'entorn de la pràctica pessebrística? De fet, hom pot saber per pròpia experiència tot el què s'ha dit. Possiblement no en som suficientment conscients de la realitat del seu significat, però a l'enredós de tot aquest moviment, el pessebrisme ha contribuït en pro del civisme, la recuperació i perseveració dels valors culturals i tradicionals, la investigació, la democràcia activa i a la construcció d'un model avançat de societat. Ara, al complir-se 150 anys de pessebrisme associatiu es gaudeix d'una excel·lent oportunitat per reflexionar sobre l'estat de salut d'aquesta manifestació cultural tan nostra, en quina situació es troben les entitats –algunes unipersonals– i quin és el camí a recórrer. Per la mateixa manera de ser, que imprimeix caràcter al moviment associatiu, de ben segur que aquesta commemoració portarà a fer plantejaments sobre tot plegat que permetin contribuir amb més propostes als reptes que s'albiren per un nou estatut de país i saber-ne més de quin serà l'espai que li ha de ser propi per participar d'aquesta construcció. ♦

Hi ha molts motius en Comú

Josep Rafecas i Jané

President de la Federació de Grups Amateurs de Teatre de Catalunya

**FEDERACIÓ DE GRUPS
AMATEURS DE TEATRE
DE CATALUNYA**

Hi ha moltes coses que uneixen ambdues federacions. Hi ha molts motius en comú. Hi ha molt d'igual en les nostres entitats.

Recordo, quan de petit, acostant-se les festes de Nadal, mirava i ajudava a fer el pessebre. D'una caixa que havia estat guardada el darrer gener, sortien, ara al desembre, trossos de suro, estrelles, àngels, focs, pedretes, sorra i, el més important, unes figures d'una mida ben petita. I emboticat en paper de diari, el meu germà havia anat a buscar molsa. Teníem

tot el necessari per construir i dissenyar una bona escenografia, un bon pessebre.

Aquelles figures vestides amb túniques, les petites ovelles, el cel tot ple d'estrelles, l'olor fins i tot de la molsa fresca, i el paper de plata que en molts casos ens feia de riu o de llac, donaven voltes pel meu cap tot imaginat-me allò que veia, damunt d'un escenari i amb persones de mida real. Amb moviment i veu. No ja nosaltres cantant nades davant el naixement sinó les dones, homes, nens i nenes vestits amb aquestes túniques cantant ells sols sense el meu ajut. Són figures que no es

mouen, a excepció dels reis d'Orient, els quals cada dia fem avançar una mica aproximant-se al portal. Els actors amateurs hi hem posat el moviment, la veu, el cant. A casa hi posàvem llum, o alguna espelma, com qui ara posa focus i dissenya l'il·luminació de les representacions que molts dels nostres grups fan. En el pessebre hi ha escenes, en les nostres representacions també... tantes coses ens fan iguals...

Una figura si que hi trobo a faltar. El caganer del pessebre... on el posem els amateurs dalt l'escenari? A les properes representacions de Pastorets a les que vagi m'hi fixaré. ♦

Pessebre, pastorets, “caga tió”, reis...

La Roda

Fundació d'Accions Culturals del Lleure

La Fundació La Roda vol felicitar al món pessebrista pel seu 150 aniversari i per la capacitat d'haver mantingut aquesta tradició tant arrelada. Un món globalitzat ple

d'altres costums explotades sobretot des de la via comercial, no ha fet desaparèixer les tradicions naldenques catalanes: el Pessebre, els Pastorets, el Caga Tió, el Reis...

Saludem aquest aniversari en un moment que segons sembla és bo pel volum d'associacions existents i per la quantitat d'espais on es man-

té la tradició de fer pessebres, ja sigui en entitats, escoles, llars, etc.

La cultura popular i els seus integrants ens podem felicitar del vostre merescut aniversari i de la tasca que fins ara heu realitzat i la que encara està per venir.

Moltes felicitats. ♦

Pessebres i Pastorets... olor de Nadal

Josep M. de Ramon i Blasco

President de la Coordinadora de Pastorets de Catalunya

al que és difícil posar-hi una sola etiqueta.

Potser aquesta coincidència no és una qüestió "de física" sinó de "química". La "llum" que ens il·lumina tant a la "gent de Pastorets" com als pessebristes possiblement sigui la mateixa i per això la seva energia fa que puguem percebre una olor comuna que inconscientment ens uneix.

Quan parlem de Nadal, a la gent que fem els Pastorets el primer que ens ve al cap són evidentment les nostres representacions. Difícilment ens podríem imaginar un Nadal sense Pastorets, sense deixar els plats a taula -podríem dir que encara calents-, i tot i tenir encara els torrons a mig coll, sortir ben tapats però lleugers cap els nostres escenaris.

Però si ens preguntem que més ens ve al cap, segur que tots pensarem amb els pessebres. Per què? Probablement per què és una tradició que hem viscut a casa, però hi ha segurament algun mecanisme inconscient que també ens hi ajuda.

En l'ambient de penombra i de màgia dels nostres teatres, es repetirà un cop més el misteri que uneix a "la gent de Pastorets", un "misteri" que va més enllà del teatre i de la tradició i es converteix en una forma de viure el Nadal, en un "fenomen" especial

Concentrats dalt dels nostres escenaris potser no en som prou conscients, però dins la petita o gran caixa escènica ens convertim en figuretes de pessebre, talment com si forméssim part d'un diorama.

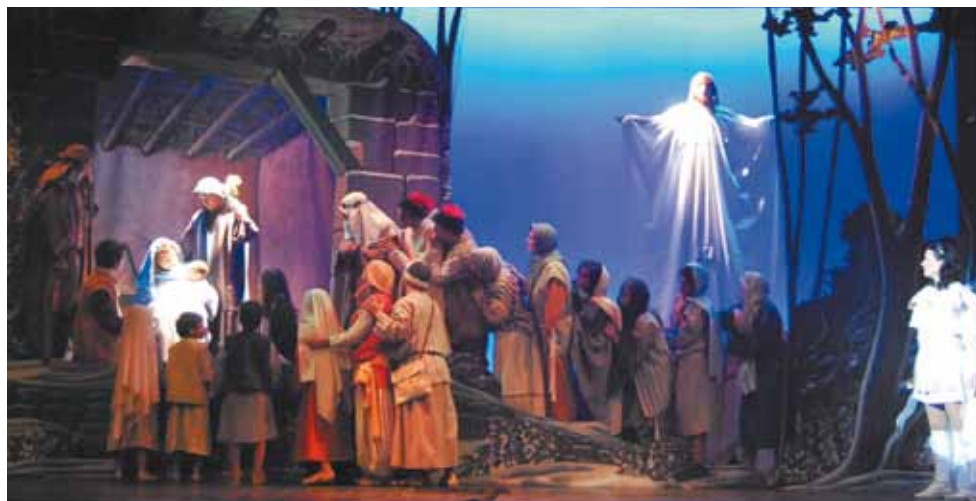
Si tanquem els ulls i inspirem, a Pastorets sentirem olor de paper, de roba, del "màstic" d'enganxar les barbes, de maquillatge, de sofre... i al costat dels pessebres l'olor dominant és de suro, de guix, de molsa... Però hi ha una olor que ens és comuna. Quan s'escalfen els "focos" amb els "filtres" que il·luminen els nostres escenaris, es desprèn una olor especial, com la que produeixen les làmpades que il·luminen els pessebres i donen vida a les seves fogueres.

Però el pessebrisme i els Pastorets tenen més elements que els uneixen: la planificació i el treball, la il·lusió pel que fem, la voluntat de compartir... i la tendresa que ens converteix eternament en infants.

Els Pastorets, tot i la nostra trajectòria i les nostres arrels centenàries no hem decidit unir-nos fins fa pocs anys. Us felicitem -i reconeixem que us envegem una mica- pel fet que faci ja 150 anys que els vostres antecessors haguessin descobert que

units i compartint es pot avançar millor.

I desitgem que per molts anys puguem continuar tenint aquesta "química" que ens uneix, i... compartint l'olor de Nadal! ♦

Pastorets de Vilanova i la Geltrú Foto Helena Vila

Els pessebres de casa nostra

David Roy i Comas

President de l'Agrupació de Colles de Geganters de Catalunya

Assabentats de que a l'any 2013 es commemoren els 150 anys de pessebrisme associatiu, des de l'**Agrupació de Colles de Geganters de Catalunya**, voldríem

felicitar a tota la gent que d'una manera o d'una altra, fan possible que aquesta tradició continuï arrelada a casa nostra.

Des dels que fem el pessebre cada any a casa nostra, que ja ho havíem vist a fer als nostres pares, passant pels artesans, que avui dia fan obres

d'art, els responsables dels tallers, que mantenen a molta gent entretinguda durant una bona temporada mostrant uns valors que no tenen preu, o fins i tot els avis, encarregats moltes vegades de portar als nens a realitzar tots aquests tallers, a tots, moltes felicitats per fer-ho possible.

Però sobretot, una felicitació molt especial per totes les associacions de pessebristes per aquesta commemoració, i desitjar-vos molta sort en els actes de commemoració que celebrareu durant tot l'any. Més encara, per l'empenta d'atrevir-vos a organitzar el Simposi Internacional de Pessebrisme, on desitjo que pugueu

mostrar a tot el món, com funciona el nostre teixit associatiu.

Com no, felicitar a l'Associació de Pessebristes de Barcelona, com a promotors del pessebrisme associatiu.

Que per molts anys, puguem continuar fent el pessebre a casa nostra, que els artesans puguin continuar fent aquestes obres d'art, que es continuïn fent els tallers de pessebres i que els avis puguin continuar portant els néts als tallers dels pessebres. Això voldrà dir, que la feina s'ha fet ben feta.

Moltes felicitats! ♦

Inquietud Internacionalitzadora

Martí Ferrer i Bosch

President del Moviment Coral Català

Celebrar el 150è aniversari de l'existència d'un moviment associatiu català com el pessebrista desperta

per part del moviment coral com a mínim complicitats.

Complicitats perquè sabem què vol dir aquest aniversari: no queda tant lluny la celebració de l'any Clavé que commemorava el 150è aniversari del

fundador del moviment associatiu coral a Catalunya.

Però veient una mica la vostra trajectòria i el vostre programa d'actes les complicitats són més grans. Compartim una inquietud internacionalitzadora que ha portat a destacats personatges del nostre moviment i amb pocs anys de diferencia a la fundació de federacions internacionals. I compartim una forta vocació de modernitat com evidencia la vostra voluntat de reflexionar

sobre el pessebrisme al segle XXI.

Però sobretot compartim el Nadal com a temps fort, com a període de màxima activitat. Un Nadal sense pessebre seria com un Nadal sense cançons: cançons cantades a casa en la intimitat i nades cantades en milers de concerts corals de cara al públic; talment com els pessebres: petits, grans, domèstics i íntims, monumentals i públics.

Que per molts anys les nostres Nades acompanyin els nostres Pessebres. ♦

Més de 150 Anys enrere

Associació Catalana de Puntaires

Quan el calendari arriba al darrer full i el dia és curt, els carrers i les cases s'apressen a celebrar el naixement de l'infant Jesús. Guarnir les llars d'una manera especial, il·luminar carrers amb llums diferents, preparar uns aparadors atractius que facilitin les idees per adquirir obsequis per a amics i familiars formen part d'un ritual ben estès a l'Europa occidental.

Però si hi ha un costum ben propi de casa nostra amb motiu del Nadal és

el pessebre que reproduceix escenes dels primers moments de la vida de Jesús. Quan va començar aquesta tradició? És segur que de molt abans que els afeccionats a elaborar figures i paisatges bíblics s'agrupessin en entitats per poder compartir experiències i coneixements. És a dir, més de 150 anys enrere.

Se'ns ve la imatge que mentre els pares i els infants preparaven el seu pessebre, amb aquelles figures de fang i la molsa i la sorra i el paper de plata del riu, les mares els feien companyia amb una altra activitat artística molt arrelada a casa nostra: fent sentir el

soroll harmònic dels seus boixets que teixien belles puntes per guarnir les estovalles de la taula de Nadal. Quina estampa tan tradicional! I posats a imaginar, no faltarien les cançons que s'han transmès de generació en generació, pròpies de les dates.

Cada vegada que celebrem un aniversari és un motiu de joia però 150 anys de pessebrisme associatiu és molt més que això: la comprovació que la tradició i la cultura popular a Catalunya té unes arrels fondes que esperem saber transmetre a les noves generacions.

Per molts anys, doncs, i endavant! ♦

Art popular, cultura i país

Josep Viana

Vicepresident de la Federació Catalana de Societats Musicals

Per a mi, el Nadal començava quan la Fira de Santa Llúcia parava les seves botigues a la plaça de la Catedral de Barcelona. Sent com és, i des de fa una pila d'anys, la fira més important dels pessebristes a Catalunya, Santa Llúcia segueix tenint un encant especial, proper, popular i català. A la Fira, hi han pessebres, i és què en un pessebre hi ha de tot: tradició, joc, art, història, religiositat, relat, identitat,

país. Fins i tot, vida, doncs els pessebres vivents, són també un exponent real de la tradició i del relat històric d'uns fets tan recordats.

Així, 150 anys de pessebrisme associatiu a Catalunya, són molts i a la vegada, són pocs. Crec que no és una contradicció: són molts anys d'esforç, de vivències, de fer cultura popular i artística. Però a la vegada crec que són pocs, perquè les possibilitats dels nous materials, les noves capacitats per a construir figures i elements diversos, a més de les aplicacions inno-

vadores que es poden introduir en els muntatges actuals, poden esdevenir en un camp molt obert per avançar en noves ofertes pessebristes, sense tenir perquè perdre les arrels tradicionals i artístiques, però sí donant un aire actual i de futur.

En definitiva, una gran tasca de 150 anys feta pels pessebristes i per l'associacionisme, que destaca el tarannà de les persones de l'entorn del pessebre, tot fent art popular, cultura i país.

Per molts anys!!!! ♦

Noticiari pessebrístic

➡ L'Associació de Pessebristes de Tarragona, va dur a terme el dia 25 de maig un taller de pessebrisme a la seva seu amb una durada de dotze hores, repartides en 3 hores cada divendres i adreçat a totes aquelles persones més grans de 14 anys que estiguin interessades en conèixer totes les tècniques que es fan servir per la construcció de pessebres.

➡ Una delegació de la Federació Catalana de Pessebristes va assistir, del 7 al 10 de juny, al *XLIII Convegno Nazionale del Presepio* que es celebrà a Marola di Carpineti (Itàlia). Durant els quatre dies del certamen es va poder veure una magnífica mostra de pessebres al Centro Diocesano di Spiritualità e Cultura de la població, a més d'altres col·leccions pessebrístiques del Palazzo Ducale i de l'església de la Resurrezione, a Castelnovo ne Monti. Un dels actes més destacats va ser l'homenatge que es va fer a Antonio Pigozzi, de Gazano, un dels millors artistes pessebristes del país.

➡ La Federació Catalana de Pessebristes s'ha adherit a la campanya internacional que promou la UN-FOE-PRAE per tal de declarar **"El Pessebre"** Patrimoni Immaterial de la Humanitat per l'UNESCO.

➡ El dia 28 d'octubre va tenir lloc a la Ciutat de Lleida la 43ª Trobada de Pessebristes de Catalunya i Balears, organitzada per l'Agrupació Ilerdenca de Pessebristes amb motiu del seu 50è aniversari. Hi van participar més de 200 persones de 27 entitats pessebristes d'arreu del país amb l'aixopluc de la Federació Catalana de Pessebristes.

➡ Durant l'any 2013 es commemoren 150 Anys des que es té coneixement que la primera Associació de Pessebristes de Catalunya, que fou la de Barcelona, va començar a posar en marxa. Amb aquest motiu, durant l'any que començarà al desembre del 2012 i que finalitzarà al desembre 2013 l'acte central és el **Simposi Internacional de Pessebrisme** previst pels dies 19 a 21 d'abril del 2013 a l'Hotel Melià de Sitges.

➡ La Federació Catalana de Pessebristes va se present al 42 Congrés Internacional de Pessebrisme d'Innsbruck (Àustria), conjuntament amb d'altres pessebristes d'arreu del món que van poder assistir als actes preparats per els pessebristes Austriacs per aquest esdeveniment i poguer gaudir d'aquesta magnífica ciutat envoltada de muntanyes. El dijous 15 de novembre va tenir lloc l'acte d'apertura del Congrés i la resta dels dies es van programar un seguit de visites a diversos Museus del Pessebre i col·leccions particulars de la zona del Tirol.

El propassat 17 de novembre va ser guardonat per la UN_FOE-PRAE l'amic Ignasi Carbonell i Gomís en el transcurs del sopar de cloenda del Congrés Internacional que la Federació Austríaca va celebrar a Innsbruck.

El dia 26 de novembre a les 6 de la tarda, va tenir lloc al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona l'acte d'inauguració dels 150 anys de Pessebrisme Associatiu. L'acte va ser presidit pel Sr. Jaume Siurana, regidor de la ciutat encara que més tard s'hi va afegir l'alcalde, el Sr. Xavier Trias. La presentació va anar a càrrec del conegut actor Dafnis Baldú, que va ser l'encarregat de donar pas a les diverses intervencions espaiades amb la participació de la Cobla Sant Jordi. En el seu parlament, el President de la Federació Catalana de Pessebristes, Sr. Josep M. Porta, va exposar els referents històrics d'aquesta celebració i la importància que té aquest aniversari pel pessebrisme català i pel món associatiu i cultural del país. La vetllada va ser doncs el tret de sortida de tot un seguit d'activitats que es desplegaran a la capital catalana així com a diversos indrets del país al llarg d'aquest any vinent.

L'Exposició Internacional "PESSEBRES DEL MÓN", CULTURA – ART – TRADICIÓ va quedar oficialment oberta al públic el dia 1 de desembre a l'espai de La Seca en ple barri de la Ribera, molt a prop del Museu Picasso. L'exposició compta amb la participació d'autors reconeguts del país i també d'altres pessebristes rellevants d'Espanya, Itàlia, Països Baixos, etc. També hi haurà un espai dedicat a la figura de l'Antoni Moliné a qui s'atribueix l'origen de l'Escola de Barcelona, reconeguda arreu.

El dissabte dia 1 de desembre es va inaugurar a Olot la XIV Biennal del Pessebre Català i la Mostra de Pessebres a l'edifici de l'Hospici de la capital de la Garrotxa amb la presència del Sr. Josep Maria Corominas, alcalde d'Olot. Sr. Lluís Puig, Director General de Cultura Popular i Tradicional de la Generalitat de Catalunya.

Al Museu dels Sants d'Olot es va inaugurar l'exposició Ramon Amadeu. 200 Anys de la seva estada a Olot (1809-1814). Es pot veure obra pessebrista, religiosa i popular, camps que cultivà durant tota la seva vida

La junta del Futbol Club Barcelona va voler homenatjar a la Federació Catalana de Pessebristes, per la seva tasca envers la difusió del pessebrisme convidant-los a veure el partit Barça – Benfica del dia 5 de desembre a la llotja i els va obsequiar amb una samarreta amb el seu nom.

Agraïments i col·laboracions

La Federació Catalana de Pessebristes vol agrair
a totes les entitats públiques i privades el seu suport
als actes dels 150 anys de Pessebrisme Associatiu a Catalunya

1863|2013

ANYS DE PESSEBRISME
ASSOCIATIU A CATALUNYA

Fundació
BancSabadell

Ajuntament de Sitges

"la Caixa"

**Diputació
Barcelona**

Ajuntament de
Barcelona

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

I a tos els que ho han fet possible

150

1863|2013

ANYS DE PESSEBRISME
ASSOCIATIU A CATALUNYA

EXPOSICIÓ
PESSEBRES
DEL MÓN

1 DESEMBRE 2012 -
3 FEBRER 2013

LA SECA 2

PESSEBRES

CULTURA - ART - TRADICIÓ

Ajuntament de
Barcelona

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

